

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Diana Ferm

Avvecklingen av dödsbon Förvaltningsformer och reformbehov

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Ämnesområde: Familjerätt

Termin: HT09

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund, syfte och frågeställning	6
1.2 Metod och material	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Disposition	8
2 HISTORIK	9
2.1 Ursprung	9
2.2 Utvecklingen i Sverige	10
3 VEM FÖRETRÄDER DÖDSBOET?	14
3.1 Inledning	14
3.2 Provisorisk förvaltning	14
3.3 Dödsbodelägarernas förvaltning	16
3.3.1 Vem är dödsbodelägarer?	16
3.3.2 Samförvaltningen	17
3.4 Särskild förvaltning	20
3.4.1 Boutredningsman	20
3.4.1.1 Förordnande av boutredningsman	21
3.4.1.2 Boutredningsmannaförordnandets art	23
3.4.1.3 Tillsyn över boutredningsmannens förvaltning	24
3.4.1.4 Entledigande av boutredningsman	25
3.4.2 Testamentsexekutor	25
4 VAD INNEFATTAR AVVECKLINGEN AV ETT DÖDSBO?	27
4.1 Inledning	27
4.2 Bouppteckning och dödsboanmälan	28
4.2.1 Bouppteckningsskyldigheten	28
4.2.2 Förrättande av bouppteckning	29
4.2.3 Bouppteckningens innehåll	30

4.2.4	Skatteverkets handläggning	32
4.2.5	Tilläggsbouppteckning	32
4.2.6	Dödsboanmälan	32
4.3	Dödsboets skulder	34
4.4	Dödsboets upplösning	35
4.4.1	Inledning	35
4.4.2	Arvskifte	35
4.4.2.1	Förrättande av arvskifte	35
4.4.2.2	Arvskiftets innehåll	36
4.4.2.3	Skiftesman	38
4.4.3	Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo	39
5	AVVECKLING AV DÖDSBON I DANMARK	41
5.1	Inledning	41
5.2	Skifteformerna	42
6	REFORMFÖRSLAG	46
6.1	Dödsboförvaltare	46
6.2	Bouppteckningens vara eller icke vara m.m	48
7	ANALYS	51
7.1	Förvaltningsformerna	51
7.2	Bouppteckningens betydelse	53
7.3	Framtiden	56
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	58
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	60

Summary

The aim of this thesis is to account for the rules surrounding the administration and distribution of the estate of a deceased person in Sweden. The study is concentrated on the personal representative, i.e. who has the right to administer an estate on death, how this authority arises and what it consists of. The main focus lies on the regulation of the joint administration of the beneficiaries of the estate and how potential conflicts between them can be resolved. Moreover, the main outlines of the administration itself and the distribution of the estate are accounted for. The equivalent laws in Denmark are investigated for comparative purposes. Lastly it is decided whether the degree of public interference in the administration of an estate on death in Sweden is satisfactory or if there is a need for reform.

The administration of an estate on death in Sweden is mainly a private matter of the beneficiaries of the estate. The beneficiaries administer the estate collectively and represent it against third parties. The administration of the estate is a temporary undertaking aimed to settle the debts of the deceased and distribute the remaining estate among the beneficiaries, while taking into account the interests of all the involved parties. There is no detailed regulation surrounding the administration and distribution of an estate on death in Sweden. Since the early 1930s the Swedish legal system offers a subsidiary means of administering the estate of a deceased person – *boutredningsman*, an administrator of an estate who is appointed by court. A *boutredningsman* can be appointed when there are conflicts between the beneficiaries of the estate or when there is a risk of neglect of the estate.

In the analysis it is established that the most important requirements to ensure that the beneficiaries' private administration of the estate functions satisfactorily is that all the beneficiaries are able to take part in the administration on equal terms and that the subsidiary means of administration works adequately. The administration of an estate on death in Denmark is initiated by the *skifteret*, that is, a department of the district court. In Sweden, on the other hand, the beneficiaries of the estate need to take action themselves. Putting the administration of estates or part thereof in the hands of a public authority has been ruled out in Sweden with reference to the traditions in the field. A reform in this respect is not to be expected. However, many of the shortcomings in the area that are pointed out in this study, such as the lack of a national register for wills, could be dealt with relatively easily.

Another question that is discussed in the analysis is the need for estate inventories in Sweden. It is concluded that there is a remaining need for estate inventories due to its many functions in civil law, despite the abolition of the inheritance tax in the year of 2004. For example, the estate inventory is the basis for determining what share of the estate of a surviving spouse that pertains to the deceased spouse. An abolition of the obligation to draw

up an estate inventory would result in the removal of all public interference in the administration of an estate in Sweden, other than in exceptional cases. Instead, I recommend more detailed rules surrounding estate inventories, e.g. when it comes to the valuation of assets and debts, as well as an obligation to include the estate of a surviving cohabiting partner in the estate inventory in case the partner is one of the beneficiaries of the estate. The rules surrounding the administration and distribution of the estate of a deceased person must not become a breeding ground for further conflicts between the beneficiaries of the estate. On the contrary they should ensure that the administration and distribution of the estate can be carried out as quickly and efficiently as possible and prevent conflicts.

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att redogöra för reglerna kring avveckling av dödsbon i Sverige, d.v.s. reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte. Behandlingen inriktar sig framför allt på formerna för förvaltningen – vem som har rätt att företräda dödsboet, hur denna behörighet uppkommer och vad den består i. Fokus ligger på hur dödsbodelägarnas samarbete är reglerat och vilka lösningar lagen erbjuder när det uppstår tvister dödsbodelägarna emellan. Även själva förvaltningsåtgärderna och arvskiftet behandlas i huvuddrag, liksom de reformförslag som finns på området. För att föra in situationen i Sverige i ett större perspektiv utreds rättsläget i vårt grannland Danmark. Slutligen tas ställning till huruvida graden av offentlig inblandning i avvecklingen av dödsbon i Sverige är tillräcklig eller om behov av reform föreligger.

I Sverige är grundtanken att avvecklingen av dödsbon primärt skall vara dödsbodelägarnas privata angelägenhet. Dödsbodelägarna förvaltar gemensamt dödsboet och företräder detsamma gentemot tredje man. Dödsboförvaltningen är en tillfällig avvecklande verksamhet med syfte att utreda dödsboet och få fram dess nettobehållning, med beaktande av samtliga rättsägares intressen. När dödsboförvaltningen avslutats förrättas i allmänhet ett arvskifte varigenom arvet överförs till den avlidnes arvingar. Detaljbestämmelser kring dödsboförvaltning och arvskifte saknas i lag. Sedan 1930-talets början finns boutredningsmannainstitutet, en subsidiär förvaltningsform som fungerar som en utväg då det råder konflikter och misstro dödsbodelägarna emellan eller när det föreligger risk för vanvård av dödsboet.

I analysen konstateras att de viktigaste förutsättningarna för att den privata förvaltningsformen skall fungera tillfredsställande är att alla dödsbodelägare har möjlighet att delta i förvaltningen på lika villkor samt att den subsidiära förvaltningsformen som erbjuds är tillfredsställande. I Danmark inleds avvecklingen av ett dödsbo på initiativ av skifteretten medan det i Sverige är upp till dödsbodelägarna själva att agera med anledning av ett dödsfall. Möjligheten att överlåta avvecklingen av dödsbon eller del av denna till en offentlig myndighet också i Sverige har gång på gång förkastats, med hänvisning till traditionen på området. Någon reform i detta avseende är inte att vänta. Flera brister på området som uppmärksammas i förevarande arbete, exempelvis avsaknaden av ett nationellt testamentsregister, skulle emellertid kunna åtgärdas med relativt enkla medel.

En annan fråga som diskuteras i analysen är behovet av bouppteckningar. Min slutsats är att det trots 2004 års avskaffande av arvsskatten alltså fortfarande föreligger ett behov av bouppteckningar med hänsyn till bouppteckningens många civilrättsliga funktioner. Bouppteckningen utgör idag exempelvis ett underlag vid beräkning av efterarvets storlek vid den efterlevande makens bortgång om denne ärvt egendom efter den först avlidne med fri

förfoganderätt. Ett avskaffande av bouppteckningsinstitutet skulle innebära att någon statlig inblandning i avvecklingen av dödsbon inte skulle förekomma annat än undantagsvis. Jag förespråkar istället mer detaljerade regler kring bouppteckningen, exempelvis vad gäller värdering av tillgångar och skulder, samt en skyldighet att anteckna efterlevande sambons egendom i bouppteckningen när sambon ärver egendom med fri förfoganderätt till följd av förordnande i testamente. Reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte får inte bli en grogrund för ytterligare konflikter mellan arvingarna utan bör istället så långt som möjligt bidra till att avvecklingen av dödsbon kan ske snabbt och effektivt och att konflikter förebyggs.

Förkortningar

AGL	Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt
BL	Lag (1933:314) om boutredning och arvskifte
DSL	LOV nr 383 af 22/05/1996 (Dødsboskifteloven)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1897:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund, syfte och frågeställning

När man talar om arvsrätt går tankarna i allmänhet främst till arvsordningen och testamentsrätten. Den som i sitt arbetsliv eller privatliv kommer i kontakt med dödsbon inser dock fort att dessa regler endast utgör en del av arvsrätten. De bestämmelser som ofta har störst betydelse i praktiken är reglerna om dödsboets avveckling, d.v.s. reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte.¹ De flesta efterlämnar vid sin bortgång både tillgångar och skulder i större eller mindre utsträckning. Dessa engagemang övergår i samband med dödsfallet till en juridisk person, den avlidnes dödsbo. Medan man av arvsordningen och testamentsrätten kan dra slutsatser om vem som ärver och hur mycket, är det reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte som avgör vad som händer med den avlidnes kvarlåtenskap i praktiken. Det är här man finner regler om vem som har rätt att agera för dödsboets räkning, hur man går till väga när ett dödsbo skall avvecklas och hur arvingarna i slutändan får ut sitt arv.

Syftet med detta arbete är att redogöra för reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte i Sverige, framför allt formerna för förvaltningen – vem som har rätt att företräda dödsboet, hur denna behörighet uppkommer och vad den består i. Även själva boutredningen och förvaltningsåtgärderna kommer att behandlas, då det är omöjligt att diskutera aktörerna utan att ta hänsyn till den process de verkar i. I Sverige är den huvudsakliga förvaltningsformen privat förvaltning genom dödsbodelägarnas försorg. Mot bakgrund av detta blir viktiga frågeställningar hur dödsbodelägarnas samarbete är reglerat, vilka lösningar lagen erbjuder när det uppstår tvister dödsbodelägarna emellan och huruvida graden av offentlig inblandning i avvecklingen av dödsbon är tillräcklig.

Ärvdabalken har till skillnad från äktenskaps- och föräldrabalken inte varit föremål för några genomgripande reformer under det senaste århundradet. Man kan få intrycket att reglerna är tidlösa och neutrala i förhållande till det samhälle som råder, men är det verkligen så? Framför allt bestämmelserna om avveckling av dödsbon har fått begränsad uppmärksamhet från lagstiftarens sida, trots att dagens samhälle skiljer sig något oerhört från det samhälle som rådde när grunden för vår arvsrätt lades. Med hänsyn till detta finns det anledning att även utreda huruvida det föreligger ett behov av att reformera lagstiftningen kring avveckling av dödsbon i Sverige. För att föra in situationen i Sverige i ett större perspektiv har jag valt att utreda rättsläget i vårt grannland Danmark. Familjerätten är ett rättsområde där likheterna mellan de nordiska länderna är genomgående stora, men framför allt vad

¹ När dödsboförvaltningen avslutats sker i allmänhet ett arvskifte. Arvskiftet utgör inte en förvaltningsåtgärd, se NJA 2009 s. 143. I förevarande arbete benämns dödsboförvaltning och arvskifte gemensamt ”avveckling av dödsbon”.

gäller avveckling av dödsbon finns det betydande skillnader. I Danmark, liksom i Norge, utgör reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte ett eget område av arvsrätten som kallas skifteret.² Reglerna återfinns i separata lagar. I Danmark genomfördes 1997 en omfattande reform och modernisering av reglerna på området.

1.2 Metod och material

Metoden som används är framför allt den klassiska rättsdogmatiska, d.v.s. en redogörelse för rättsläget enligt lag, förarbete, praxis och doktrin. Förarbeten till Ärvdabalkens 18-24 kapitel samt del II av Gösta Walin och Göran Linds *Kommentarer till Ärvdabalken* har legat i fokus. Betänkandet SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring* samt Skatteverkets promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister* har utgjort viktiga källor trots att de ännu inte föranlett reform. Det bör framhållas att materialet rörande avveckling av dödsbon, framför allt doktrinen, är förhållandevis begränsat. Detta har sannolikt sin grund i bristen på omfattande reformer på området. Den doktrin som finns är i allmänhet skriven de lege lata och ifrågasättande av dagens lagstiftning och diskussion de lege ferenda är sällsynt, speciellt på senare år. För att utreda rättsläget i Danmark har jag i huvudsak använt mig av dansk doktrin på området såsom Finn Taksø-Jensens verk *Skifte af dødsboer* och *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008* av Erik Werlauff. Dödsboförvaltning och arvskifte får överlag mer uppmärksamhet i dansk doktrin än i den svenska motsvarigheten.

1.3 Avgränsningar

Tidsmässigt har jag valt att inrikta mig på gällande rätt i Sverige, med undantag för en inledande historik som inte avser att vara uttömmande utan endast fungerar som en orientering för läsaren. Behandlingen inriktar sig på svensk nationell rätt, bortsett från i det komparativa avsnittet. Internationell privat- och processrättslig reglering behandlas ej. Fokus ligger på regleringen av dödsboförvaltning och arvskifte och själva arvsordningen och testamentsrätten behandlas endast i den mån det är relevant ur detta perspektiv. Vidare har formerna för förvaltningen behandlats mer ingående än förvaltningsåtgärderna och arvskiftet i sig. Vad gäller boutredningen och förvaltningen redogörs endast för huvuddragen då det inte är möjligt att uttömmande behandla denna mycket mångskiftande och ofta komplicerade process i ett arbete av denna omfattning.

² Lødrup, Peter: *Arverett*, 4:e upplagan, P. Lødrup, Oslo, 1999. s. 265.

1.4 Disposition

I uppsatsens inledande deskriptiva avsnitt återfinns en översiktlig redogörelse för den historiska utvecklingen på området som tar sin början i den romerska rätten och slutar med den svenska rättens utveckling. Därefter följer en presentation av de olika formerna för dödsboförvaltning, framför allt den privata förvaltningen genom dödsbodelägarnas försorg samt den så kallade särskilda förvaltningen av boutredningsman eller testamentsexekutor. I det följande avsnittet diskuteras själva förvaltningsåtgärderna och arvskiftet. Målsättningen har varit att i möjligaste mån följa den kronologiska gången vid avvecklingen av ett dödsbo. I nästa avsnitt beskrivs rättsläget i Danmark och som avslutning på den deskriptiva delen behandlas de reformförslag som finns på området i Sverige. I de deskriptiva avsnitten beskrivs gällande rätt utan något större ifrågasättande av reglernas utformning. Den avslutande analysen innehåller en utvärdering av formerna för dödsboförvaltning i Sverige och graden av offentlig inblandning i avvecklingen av dödsbon. Mot bakgrund av detta tas ställning till huruvida det föreligger ett behov av reform av den svenska regleringen.

2 Historik

2.1 Ursprung

Rötterna till dagens regler om dödsboförvaltning och arvskifte i Europa återfinns dels i den romerska rätten, dels i äldre germansk rätt. I den romerska rätten rådde ursprungligen universalsuccession³. Denna form av succession innebar att dödsbodeläggarna formlöst trädde in i arvlåtarens ställe och tog över hela hans samlade förmögenhetsmassa; både vad gällde ekonomiska rättigheter och skyldigheter. I princip fortsatte den avlidne i egenskap av rättssubjekt att leva genom arvingarna. En följd av denna ordning var att arvingarna blev ansvariga för den avlidnes gäld på samma villkor som för sina egen. Vidare kunde arvingarnas borgenärer omedelbart välja att utmäta arvlåtarens egendom även om arvlåtarens skulder ännu inte hade blivit betalda.⁴ Det hände att fattiga människor valde att testamentera sin kvarlåtenskap till rikare individer.⁵

Universalsuccessionen förde med sig allvarliga risker både för arvingar och för borgenärer. Systemet, som kan te sig opraktiskt och rentav absurt sett med dagens ögon, hade samtidigt sina fördelar. Det faktum att det alltid fanns någon som övertog både tillgångar och skulder vid dödsfall bidrog till trygghet och stabilitet i ekonomin.⁶ I ett samhälle med hantverkare och bönder då nästa generation fortsatte att bo och arbeta på samma plats var det inte ologiskt att människor trädde in i sina anfäders ställe vid deras bortgång. Familjen var en viktig enhet som varade längre än enskilda individers liv.⁷ Universalsuccessionen var inte total när det endast fanns avlägsnare släktingar till den avlidne i livet. Dessa var tvungna att avge en särskild viljeförklaring för att få del av arvet och kunde undvika att bli ansvariga för den avlidnes skulder genom att välja att inte befatta sig med kvarlåtenskapen.⁸

Med tiden kom principen om universalsuccession av praktiska skäl att inskränkas ytterligare. Så småningom fick även närmare släktingar möjlighet att avstå från arv och således slippa överta den avlidnes skulder. Vidare stärktes skyddet för den avlidnes borgenärer genom att de fick företräde till den avlidnes kvarlåtenskap framför arvingarnas borgenärer. Ännu en viktig reform var att arvingarna fick möjlighet att begränsa sitt

³ För vidare diskussion av termen, se Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 81 f.

⁴ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 51.

⁵ Lødrup, Peter: *Arverett*, 4:e upplagan, P. Lødrup, Oslo, 1999. s. 300.

⁶ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 82.

⁷ Taksøe-Jensen, Finn: *Skifte af dødsboer*, 1:a upplagan, GadJura, Köpenhamn, 1998. s. 27.

⁸ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 52.

ansvar för den avlidnes skulder till att som mest motsvara storleken av den avlidnes tillgångar. För att undgå ansvar utöver tillgångarna var arvingarna tvungna att inom en viss tid upprätta ett inventarium över kvarlåtenskapen och låta registrera detta.⁹

Den avlidnes kvarlåtenskap kom aldrig att utgöra en egen enhet. I de fall då det fanns flera arvingar behövde dessa ej gemensamt råda över kvarlåtenskapen utan kunde fritt förfoga över sin andel. Även skulderna fördelades i enlighet med arvingarnas andelar.¹⁰

I äldre germansk rätt var ej principen om universalsuccession förhärskande. Den avlidnes kvarlåtenskap hölls samlad som en egen förmögenhetsmassa. Arvingarna ärvde de tillgångar som eventuellt blev över efter att den avlidnes skulder betalats. Borgenärer kunde endast få täckning för sina fordringar ur den avlidnes tillgångar. Vidare skyddades den avlidnes fasta egendom inledningsvis mot utmätning och kunde stanna inom släkten. Den sista grundsatsen kom dock att modifieras och så småningom tillföll endast ett eventuellt överskott i boet arvingarna, oberoende av huruvida den avlidnes tillgångar innefattade fast egendom.¹¹

Avvecklingen av den avlidnes förmögenhetsrättsliga engagemang ombesörjdes i första hand av arvingarna själva. Om borgenärernas intressen åsidosattes kunde emellertid personligt skuldansvar uppstå för arvingarnas del. I vissa områden infördes möjligheter att överlämna avvecklingen åt domstol eller annan offentlig myndighet.¹²

Än idag kan man hitta tydliga spår av både de romerska och de germanska reglerna om avveckling av dödsbon i Europas länder. En av de största skillnaderna mellan gällande rätt på området i olika delar av Europa är i vilken utsträckning principen om universalsuccession fortfarande är central. Frankrike, Italien, Spanien och Tyskland är exempel på länder där universalsuccession fortfarande råder, i större eller mindre utsträckning. Rötterna till de nordiska ländernas regler om avveckling av dödsbon återfinns å andra sidan i den germanska rätten.¹³

2.2 Utvecklingen i Sverige

De svenska medeltidslagarna liksom 1734 års lag byggde på den germanska rätten. Universalsuccession var aldrig aktuell utan den avlidnes borgenärer kunde endast rikta krav mot kvarlåtenskapen. Arvingarna övertog endast det

⁹ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 52.

¹⁰ Ibid. s. 53.

¹¹ Ibid. s. 54.

¹² Ibid. s. 54.

¹³ Taksøe-Jensen, Finn: *Skifte af dødsboer*, 1:a upplagan, GadJura, Köpenhamn, 1998. s. 27.

eventuella överskottet. Enbart i de fall då skifte skedde innan den avlidnes gäld betalats eller borgenärernas intresse på annat sätt åsidosattes kunde det bli aktuellt med personligt ansvar för den avlidnes skulder för arvingarnas del. Boutredning skedde genom arvingarnas försorg men förfarandet var inte närmare reglerat. Bouppteckningsinstitutet infördes i Sverige under 1600-talet. Vid denna tid var förrättningen offentlig och handhades av borgmästare och råd, som även fick uppdraget att förrätta arvskifte.¹⁴

Bestämmelserna i 23 kapitlet i 1734 års lag med bestämmelser om arv, boutredning, arvskifte, testamente och förmynderskap kom efterhand att upphävas för att så småningom ersättas med flera nya lagar under perioden 1917-1933.¹⁵ Vad gäller avveckling av dödsbon kom 1933 lag (1933:314) om boutredning och arvskifte.¹⁶ Lagen innehöll flera viktiga reformer som ansågs vara nödvändiga för att komma till rätta med de tidigare bestämmelsernas tillkortakommanden. Nedan följer en presentation av rättsläget innan den nya lagens ikraftträdande.

Dödsboet sågs inte som en självständig juridisk person.¹⁷ Förvaltningen skedde i privat regi utan inblandning från staten och utgångspunkten var att boutredningen ombesörjdes av dödsbodelägarna själva. Dessa kunde emellertid besluta att ge någon annan i uppdrag att handha förvaltningen för deras räkning. Vidare fanns det utrymme för arvlåtare att förordna en testamentsexekutor. Endast vid konkurs tog en offentlig myndighet över avvecklingen. Om arvingarna inte lät försätta ett insolvent bo i konkurs inom en viss tid kunde de bli ansvariga för den avlidnes gäld även utöver tillgångarnas storlek. Så var också fallet om borgenärernas intressen åsidosattes vid förvaltningen.¹⁸

Allmänt gällde att endast efterlevande make och legala arvingar hade rätt att delta i förvaltningen. Testamentstagare var uteslutna. Dödsbodelägarnas samförvaltning var ej närmare reglerad i lag. För beslut krävdes enhällighet och lagen erbjöd inga tvistelösningsmetoder. Inte heller lag (1904:48) om samäganderätt kunde ge ledning vid tvister då den ej var tillämplig på egendomsförhållanden mellan delägarna i oskiftade dödsbon. När det gällde solventa dödsbon var statens inblandning i avvecklingen begränsad till domstolarnas inregistrering av bouppteckningen.¹⁹

I betänkandet som låg bakom BL konstaterades att reglerna kring dödsboförvaltning och arvskifte var alldeles för oklara och ofullständiga. Dödsbodelägarnas samförvaltning var visserligen en flexibel metod för avveckling av dödsbon och gjorde att hänsyn kunde tas till

¹⁴ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 72ff.

¹⁵ SOU 1954: 6 *Ärvdabalk: förslag av Ärvdabalkssakkunniga* s. 71.

¹⁶ I fortsättningen BL.

¹⁷ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 84.

¹⁸ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 75f.

¹⁹ Ibid s. 75f.

omständigheterna i det särskilda fallet. Samtidigt krävdes enhällighet i alla frågor vilket gjorde att beslut inte kunde drivas igenom så snart en enda dödsbodelägarare motsatte sig det. Lagen erbjöd ingen lösning i dylika situationer. En annan brist var att dödsbodelägararna riskerade att bli personligen ansvariga för den avlidnes skulder om de underlät att låta försätta boet i konkurs.²⁰

Möjligheten att överlåta dödsboförvaltning och arvskifte i sin helhet till en offentlig myndighet diskuterades men förkastades trots att den ansågs ha vissa fördelar. Man konstaterade att denna förvaltningsform i Sverige skulle kräva införandet av en ny organisation. De befintliga underrätterna ansågs sakna tillräckliga resurser för ett sådant uppdrag. Vidare menade lagstiftaren att en offentlig dödsboförvaltning vore ett alltför stort avsteg från traditionen med privat förvaltning. Lösningen skulle vara alltför kostsam och inte tillräckligt flexibel. En annan utväg var att utveckla dödsboet till en särskild bolagsform med beslutande, förvaltande och kontrollerande organ. Emellertid fastslogs att en dylik lagstiftning skulle bli alltför komplicerad för den tillfälliga verksamhet som dödsboförvaltningen innefattar.²¹

Den lösning som man slutligen fastnade för var att bibehålla samförvaltningen som den huvudsakliga formen för dödsboförvaltning, med ett fortsatt krav på enhällighet. Samtidigt var den nya lagen tvungen att erbjuda lösningar vid tvister. Möjligheter att införa majoritetsbeslut samt att låta en skiljeman eller offentlig myndighet lösa den särskilda tvistefrågan förkastades. Istället beslutades att dödsboförvaltningen i sin helhet vid tvister skulle överlämnas till en särskilt utvald förvaltare. Detta blev början till den alternativa, subsidiära, förvaltningsformen som finns kvar än idag – boutredningsmannen. Boutredningsmannainstitutet ansågs vara den mest flexibla lösningen, inte bara för att lösa tvister dödsbodelägararna emellan utan även som ett alternativ till att försätta dödsboet i konkurs. En annan viktig nyhet i BL var att dödsboet blev ett särskilt rättssubjekt med egna rättigheter och skyldigheter.²²

Avsikten var från början att de olika lagarna kring arvsrätt som infördes under perioden 1917-1933 så småningom skulle sammanfogas till en enda lag. Detta arbete inleddes 1941 av ärvdabalkssakkunniga och utmynnade i dagens ärvdabalk. Vad gällde reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte överflyttades reglerna i BL till den nya lagen utan någon nämnvärd förändring.²³

En viktig reform av reglerna kring dödsboförvaltning genomfördes i början av 1980-talet med det slutgiltiga upphävandet av principen att dödsbodelägararna kunde bli personligen ansvariga för den dödes skulder om de inte överlämnade förvaltningen till en boutredningsman eller lät försätta

²⁰ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 77.

²¹ Ibid. s. 79f.

²² Ibid. s. 80ff.

²³ SOU 1954: 6 *Ärvdabalk: förslag av Ärvdabalkssakkunniga.* s. 71.

boet i konkurs. För att även fortsättningsvis ge den avlidnes borgenärer ett fullgott skydd infördes regler om att bodelning eller arvskifte skulle återgå om de skett innan samtliga skulder betalats.²⁴

²⁴ Prop. 1980/81:48 *Om dödsbodelägares ansvar för den dödes skulder m.m.* s. 1.

3 Vem företräder dödsboet?

3.1 Inledning

I andra delen av kommentaren till Ärvdabalken definieras dödsboet som ”den rättsliga gemenskap som föreligger under boutredningen”.²⁵ I samband med införandet av BL fastslogs en gång för alla att dödsboet skall anses utgöra en egen juridisk person och således ett självständigt rättssubjekt med egna rättigheter och skyldigheter. Arvingarnas tillgångar och skulder måste särskiljas från dödsboets. Denna grundsats kan inte utläsas direkt av lagen men mot bakgrund av betänkandet blir det uppenbart att detta är den tolkning som åsyftas.²⁶

De olika formerna för dödsboförvaltning som återfinns i svensk rätt kan uppdelas i tre kategorier. Den första kategorin är den provisoriska förvaltningen som aktualiseras i samband med dödsfallet. Den provisoriska förvaltningen följs av den definitiva förvaltningen som antingen utgörs av den vanligaste förvaltningsformen; privat förvaltning genom dödsbodelägaras försorg, eller av särskild förvaltning genom testamentsexekutor och boutredningsman.²⁷

Förutom de förvaltningsformer som omnämns ovan kan dödsboet försättas i konkurs och avvecklas av konkursförvaltare. Dödsbodelägare liksom boutredningsman samt den avlidnes borgenärer kan ansöka om konkurs. Som regel är dödsboets avträdande till förvaltning av boutredningsman en tillfredsställande lösning i obeståndssituationer men konkurs kan exempelvis utnyttjas för att möjliggöra bruk av reglerna om återvinning. Förfarandet regleras i Konkurslagen (1987:672) och behandlas ej närmare i detta arbete.²⁸

3.2 Provisorisk förvaltning²⁹

Den provisoriska dödsboförvaltningen som tar sin början omedelbart vid

²⁵ Walin, Gösta: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, sambolagen, försäkringsavtalslagen m.m.*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001. s. 14.

²⁶ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 1991. s. 88.

²⁷ Jfr Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 1991. s. 91.

²⁸ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 1991. s. 97f.

²⁹ Uppgifterna i avsnittet nedan är, om inte annat anges, hämtade från Walin, Gösta: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, sambolagen, försäkringsavtalslagen m.m.*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001. s. 44-50.

dödsfallet är reglerad i Ärvdabalken 18 kap. 2 §.³⁰ I första stycket stadgas att den avlidnes egendom interimistiskt skall omhändertas av delägare som sammanbodde med den avlidne vid dödsfallet eller annars kan ta hand om egendomen. I den mån egendomen vårdas av förmyndare, syssloman eller annan skall denna vård som regel fortgå. Har den avlidne exempelvis haft god man eller förvaltare förordnad skall denne fortsätta att vårda egendomen tills ordinär förvaltning kan komma till stånd. Även efterlevande make som inte är dödsbodelägare omfattas av skyldigheten enligt detta stycke i den mån maken sammanbodde med den avlidne eller i övrigt har möjlighet att omhänderta egendomen.

Omhändertagandet av egendomen innebär att verka för att egendomen i så hög utsträckning som möjligt förblir oförändrad. Något krav på att omplacera värdepapper eller dödsboets likvida medel för att åstadkomma så hög avkastning som möjligt föreligger ej. Står egendomen redan under betryggande vård behöver något aktivt ingrepp som regel ej ske. Åtgärder som är nödvändiga för att boet ej skall minska i värde skall emellertid vidtas. Som exempel ges i kommentaren reparationsarbeten eller avbrytande av preskription. Dödsboet skall ej ådragas nya skulder, dock med undantag för begravningskostnad. Just beställning av begravning är i allmänhet en av de första åtgärder som vidtas för dödsboets räkning. Enligt praxis hos begravningsbyråerna räcker det att en dödsbodelägare beställer begravningen för att bindande avtal med dödsboet skall komma till stånd. Denna ordning har nyligen fastställts av Svea hovrätt.³¹ Underlåtenhet att ta hand om den avlidnes egendom kan leda till ansvar för skada, jämför ÄB 18 kap. 6 §, som behandlas närmare i nästa avsnitt.

Subsidiärt åvilar ansvaret att omhänderta egendomen enligt paragrafens andra stycke medlem av den avlidnes hushåll, hyresvärd eller annan. Har den avlidne gått bort på sjukhus kan ansvarig personal bli skyldig att agera enligt detta stycke. Skyldigheten aktualiseras inte bara då det saknas någon som kan ta hand om egendomen enligt första stycket utan även i den mån denne underlåter att agera. Den som omhändertar egendomen enligt andra stycket kan välja att anmäla dödsfallet till socialnämnden, som i sin tur interimistiskt skall omhänderta egendomen i delägarnas ställe i enlighet med första stycket. Vårdplikten enligt andra stycket är inte lika omfattande som den enligt första stycket. Det kan endast bli tal om att vidta de mest nödvändiga åtgärderna för egendomens bevarande.

Så snart egendomen kan förvaltas av samtliga dödsbodelägare gemensamt eller dödsboet blir föremål för förvaltning av boutredningsman eller testamentsexekutor upphör den provisoriska förvaltningen. För att så skall ske så snart som möjligt är den som omhändertagit egendomen skyldig att genast underrätta dödsbodelägarna om dödsfallet. Om det finns behov av god man för någon av dödsbodelägarna har den som provisoriskt förvaltar

³⁰ I fortsättningen ÄB.

³¹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 71f.

egendomen även en skyldighet att göra en anmälan hos överförmyndaren.

Behov av provisorisk förvaltning föreligger inte i alla dödsbon. Det kan mycket väl vara så att dödsbodelägarerna själva tillsammans omedelbart kan ta hand om kvarlåtenskapen.

3.3 Dödsbodelägarernas förvaltning

3.3.1 Vem är dödsbodelägarer?

Av ÄB 18 kap. 1 § kan man utläsa vilka som är dödsbodelägarer och således har rätt att gemensamt förvalta dödsboet i den mån särskild förvaltning enligt ÄB 19 kap. inte anordnats. Förutom den avlidnas legala arvingar är enligt huvudregeln även efterlevande make eller sambo och universella testamentstagare dödsbodelägarer. Legatarier enligt testamente har ej rätt att delta i förvaltningen. Inte heller efterarvingar deltar i förvaltningen, något som framgår av paragrafens tredje stycke. Enligt ÄB 18 kap. 1 § 4 st. är universell testamentstagare att betrakta som dödsbodelägarer, även om testamentet ännu inte har vunnit laga kraft. På samma sätt är legala arvingar som uteslutits genom testamente dödsbodelägarer fram till dess att testamentet vinner laga kraft. Vem som är legal arvinge och hur stor varje arvinges andel av kvarlåtenskapen är avgörs av arvsordningen, se ÄB 2-3 kap. samt 5 kap. Om en dödsbodelägarer avstår från sitt rätt till arv blir den arvinge till vars förmån avståendet skett dödsbodelägarer. Rör avståendet endast en viss sak blir mottagaren att betrakta som legatarie.³²

I paragrafens andra stycke anges att om bodelning har skett eller inte skall ske är efterlevande make eller sambo endast dödsbodelägarer ifall maken eller sambon även är arvinge eller universell testamentstagare. Efterlevande make kan under vissa förutsättningar vara dödsbodelägarer även om giftorättsgemenskap ej förelåg mellan makarna, exempelvis om maken genom bodelning önskar överta makarnas gemensamma bostad, som varit den avlidnes enskilda egendom till följd av äktenskapsförord, se Äktenskapsbalken 9 kap. 1 §.³³ I och med bodelningen är som regel de ekonomiska förhållandena mellan makarna fullständigt avvecklade. Notera att den så kallade stora basbeloppsregeln i ÄB 3 kap. 1 § 2 st. kan föranleda att efterlevande make ärver den avlidne trots att den först avlidne maken endast har särkullbarn och ej efterlämnar testamente.

Efterlevande sambo skall anses vara dödsbodelägarer såvida det inte har klarlagts att sambon ej begär bodelning enligt Sambolagen. En sådan begäran skall enligt Sambolagen 8 § 2 st. göras senast i samband med

³² Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* – *Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 30f.

³³ I fortsättningen ÄktB.

bouppteckningsförrättningen. Varken efterlevande make eller sambos anspråk på samäganderätt föranleder, att maken eller sambon blir att betrakta som dödsbodelägare.³⁴

Kretsen av dödsbodelägare kan som framgått ovan variera efter hand och är långt ifrån alltid densamma vid dödsfallet som när det blir dags för arvskifte. Till och med den dödsbodelägarkrets som antecknas i bouppteckningen efter den avlidne kan förändras efter bouppteckningens registrering, exempelvis genom att en legal arvinge utesluts genom lagakraftvunnet testamente. Vidare finns det ingenting som hindrar dödsbodelägare från att överlåta sin andel i dödsboet till annan, exempelvis som en gåva eller mot ersättning. Skulle en dödsbodelägare avlida innan arvskifte har verkställts övergår dennes andel i dödsboet till de som är dödsbodelägare i hans dödsbo och dessa äger rätt att delta i förvaltningen på samma villkor som delägarna i den först avlidnes dödsbo.³⁵

I vissa fall bevakas dödsbodelägarers rätt i boet av en representant. Omyndiga dödsbodelägarers rätt i boet bevakas enligt huvudregeln av barnets förmyndare. För det fall att förmyndaren eller dennes make eller sambo också har del i boet måste en god man utses för att bevaka den minderåriga arvingens rätt i boet, se Föräldrabalken 11 kap. 2 § 1 st.³⁶ Myndiga dödsbodelägare som har god man eller förvaltare företräds av dessa. Enligt FB 11 kap. 3 § skall god man även utses för att representera okända arvingar eller testamentstagare eller kända arvingar som vistas på okänd eller avlägsen ort. Dödsbodelägare som är försatt i konkurs får sin rätt bevakad av konkursförvaltare. I de fall då Allmänna arvsfonden är ensam legal arvinge utser Kammarkollegiet en god man som företräder fondens intressen.³⁷

3.3.2 Samförvaltningen

ÄB 18 kap. 1 § reglerar även dödsbodelägarnas förvaltning. Enligt paragrafens första stycke skall dödsbodelägarnas förvaltning som huvudregel utövas gemensamt. Varje dödsbodelägare har både en rätt och en skyldighet att delta i förvaltningen.³⁸ Vidare företräder dödsbodelägarna gemensamt dödsboet mot tredje man samt inför rätta. Följden av detta stadgande blir att samtliga åtgärder som vidtas för dödsboets räkning kräver enhällighet dödsbodelägarna emellan. Var och en av dödsbodelägarna har

³⁴ Jfr Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 27 ff.

³⁵ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 58.

³⁶ I fortsättningen FB.

³⁷ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 1991. s. 90.

³⁸ Carlén-Wendels, Thomas: *Bodelning och arvskifte*, 9:e upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1994. s. 67.

således vetorätt, hur liten andelen i den totala kvarlåtenskapen än må vara. Vidare bör noteras att överförmyndarens samtycke enligt FB krävs till flertalet rättshandlingar som vidtas av förmyndare, gode män och förvaltare.³⁹

Det är inte ovanligt att dödsbodelägarna väljer att överlåta förvaltningen av dödsboet till en bank, juridisk byrå eller bouppteckningsbyrå. Framför allt uppdrag att förrätta bouppteckning är vanligt förekommande men hela förvaltningsansvaret kan överlämnas på en privat boutredningsman. Verksamheten är ej reglerad i lag men reglerna om sysslomannaskap i Handelsbalkens 18 kap. är tillämpliga. Likaså torde det finnas utrymme för en analogisk tillämpning av ärvdabalkens regler om boutredningsman.⁴⁰

Borgenärer och legatarier har som bekant ej rätt att delta i förvaltningen. För att deras rätt inte skall äventyras har det i ÄB 21-22 kap. uppställts vissa skyddsregler. Borgenärer och legatarier har liksom dödsbodelägare även getts möjlighet att ansöka om boutredningsman enligt ÄB 19 kap. Denna förvaltningsform kommer att behandlas närmare i följande avsnitt. I de fall då det endast finns en ensam dödsbodelägare ser förvaltningen av naturliga skäl något annorlunda ut, framför allt eftersom avvecklingen ej avslutas med ett arvskifte. Huvudsakligen gäller dock samma regler som vid samförvaltning.⁴¹

Ett undantag från principen om samförvaltning av all den avlidnes egendom föreligger om den avlidne var gift. Efterlevande make har alltid rätt att ensam förvalta sitt egna giftorättsgods intill dess att bodelning sker, detta oavsett om den efterlevande makens andel av makarnas gemensamma giftorättsgods är större än hälften och den avlidnes arvingar således har ett anspråk på del av egendomen vid bodelning. Enligt ÄktB 9 kap. 3 § är maken vid bodelningen emellertid redovisningsskyldig för sin förvaltning och avkastningen av egendomen. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att den efterlevande maken har möjlighet att begära att behålla hela sitt giftorättsgods eller del av detta vid bodelning, se ÄktB 12 kap. 2 §.⁴²

Ett annat undantag från principen om gemensam förvaltning stadgas i ÄB 18 kap. 1 § vad gäller ”åtgärder som inte tål att uppskjutas”. Sådana åtgärder kan genomföras även om samtliga dödsbodelägars samtycke ännu inte hunnit inhämtas. Enligt kommentaren till Ärvdabalken bör denna regel tolkas extensivt. Samtidigt kan regeln inte användas enbart för att det är svårt att inhämta samtliga dödsbodelägars åsikt. När det är fråga om större ekonomiska värden bör regeln användas mer restriktivt. Åtgärder som är

³⁹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 42.

⁴⁰ Ibid. s. 156.

⁴¹ Ibid. s. 54.

⁴² Jfr Beckman, Sigrid: *Arv Testamente Boutredning*, 4:e upplagan, P.A. Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1971. s. 92.

nödvändiga för att bevara egendom bör kunna vidtas även om någon av dödsbodelägarna motsätter sig detta.⁴³

Huvudregeln i ÄB 18 kap. 1 § om gemensam förvaltning tillämpas som utgångspunkt även vad gäller rätt att väcka talan för dödsboets räkning i tvister mellan dödsboet och annan. Enskild dödsbodelägare äger i allmänhet ej rätt att väcka talan för dödsboets räkning. Vissa undantag har dock utvecklats i praxis och sedermera lagfästs i ÄB 18 kap. 1 a §.⁴⁴

En eller flera dödsbodelägare har, då särskild förvaltning ej anordnats, i paragrafens första stycke getts möjlighet att väcka talan för dödsboets räkning mot övriga dödsbodelägare, så länge samtliga dödsbodelägare är parter i målet antingen på kärande- eller på svarandesidan. Även utomstående parter, exempelvis en make till en dödsbodelägare, kan finnas på svarandesidan tillsammans med en dödsbodelägare. Målet måste röra en tvist mellan dödsboet som sådant och någon annan. Det rör sig ofta om mål där dödsbodelägare yrkar att annan dödsbodelägare skall förpliktigas att utge egendom till dödsboet. I dylika mål vinner domen rättskraft mot dödsboet, men de dödsbodelägare som väcker talan svarar själva för rättegångskostnaden vid förlust. Vid vinst ersätts kostnaderna i målet av dödsboet i den mån de täcks av det värde som tillförts boet genom rättegången, ÄB 18 kap. 1 a § 2 st. Dödsbodelägaren företräder ej boet utan för talan i eget namn, även om talan går ut på att dödsboet skall tillföras egendom som dödsbodelägaren endast indirekt får del av. Enskild delägare äger även rätt att på motsvarande sätt föra talan för dödsboets räkning när boutredningsman eller testamentsexekutor finns men har avstått från att föra talan, ÄB 19 kap. 12 a och 20 a §§.⁴⁵

Väljer en eller flera dödsbodelägare att stå utanför processen kan dödsbodelägare ej väcka talan för dödsboets räkning enligt ÄB 18 kap. 1 a §. På samma sätt kan enskild dödsbodelägare ej ensam väcka talan för boets räkning om talan rör tvist mellan dödsboet och en utomstående part. I dylika fall är de dödsbodelägare som vill väcka talan hänvisade till möjligheten att ansöka om boutredningsman som i sin tur för talan för dödsboets räkning. Väcker en utomstående part talan mot dödsboet företräds detta av dödsbodelägarna gemensamt eller, vid särskild förvaltning, av boutredningsman eller testamentsexekutor.⁴⁶

Dödsbodelägare kan även väcka talan för egen räkning mot dödsboet. I sådana fall företräds dödsboet av övriga dödsbodelägare eller, då särskild förvaltning anordnats, av boutredningsmannen, se ÄB 18 kap. 1 a § 3 st. Enskild dödsbodelägare har alltid möjlighet att föra talan för egen räkning,

⁴³ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 45.

⁴⁴ Se prop. 1980/81:48 om dödsbodelägaransvar för den dödes skulder.

⁴⁵ Walin, Gösta: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, sambolagen, försäkringsavtalslagen m.m.*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001. s. 41-44.

⁴⁶ Ibid. s. 41-44.

även i frågor som rör dödsboet såsom återgång av gåva enligt ÄB 3 kap. 3 §.⁴⁷ Frågor som endast rör förvaltningsåtgärder provas emellertid ej av domstol. Vid dylika tvister är dödsbodelägarna hänvisade till möjligheten att ansöka om boutredningsman.⁴⁸

I ÄB 18 kap. 6 § regleras dödsbodelägarers skadeståndsansvar. Dödsbodelägare som vid förvaltningen uppsåtligen eller genom oaktsamhet orsakar någon av de övriga rättsägarna i dödsboet skada, är skyldig att ersätta denna. Rör det sig om skada förorsakad av flera dödsbodelägare är dessa solidariskt ansvariga. Krav kan riktas mot vilken som helst av de dödsbodelägare som orsakat skadan, men den dödsbodelägare som ersatt skadan får en regressrätt i förhållande till övriga ansvariga. Skadeståndet skall som utgångspunkt fördelas i enlighet med de felande delägarnas andelar i boet. Belopp som överstigit andelen fördelas normalt i lika delar mellan de ansvariga. Dödsbodelägarnas ansvar vid förvaltningen torde inte sträcka sig längre än en skyldighet att bevara den avlidnes egendom. Någon skyldighet att exempelvis verka för att så hög avkastning som möjligt erhålls på den avlidnes tillgångar föreligger ej. Även delägare som ej deltagit i förvaltningen kan bli skadeståndsskyldig, till exempel om ansvaret överlämnats till någon som varit olämplig att handha uppdraget.⁴⁹

3.4 Särskild förvaltning

3.4.1 Boutredningsman

Som framkommit i avsnitt 2 infördes genom BL en ny form för dödsboförvaltning, boutredningsmannainstitutet. Tidigare skedde förvaltningen uteslutande genom dödsbodelägarnas försorg, såvida den avlidne ej i testamente utsett en testamentsexekutor. Möjligheten för intressenterna i dödsboet att ansöka om förordnande av boutredningsman är framför allt en utväg då det råder konflikter och misstro dödsbodelägarna emellan eller när det föreligger risk för vanvård av dödsboet. Tidigare var dödsboets avträdande till förvaltning av boutredningsman inom en viss tid från bouppteckningsförrättningen även ett krav för att dödsbodelägarna skulle undgå personligt betalningsansvar för den avlidnes skulder. Boutredningsmannainstitutet förlorade dock sin betydelse i dylika fall efter 1981 års reform av ärvdabalken.

⁴⁷ Ibid. s. 31. Se även NJA 1973 s. 66.

⁴⁸ Ibid. s. 42.

⁴⁹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 80f.

3.4.1.1 Förordnande av boutredningsman

I ÄB 19 kap. 1 § regleras vem som har rätt att påkalla förordnande om boutredningsman. För det första har naturligtvis dödsbodelägarna tillerkänts denna rätt. Anledningen till att en dödsbodelägare väljer att ansöka om boutredningsman är i allmänhet att dödsbodelägarnas samförvaltning inte fungerar tillfredsställande, exempelvis på grund av tvister och misstro eller för att dödsbodelägarna bor långt ifrån varandra. Ett annat skäl kan vara att i dödsboet ingår egendom vars avveckling kräver särskild kompetens som dödsbodelägarna själva ej besitter. Dödsbodelägarnas rätt att begära att boutredningsman förordnas är ovillkorlig. I betänkandet som låg till grund för BL uttalades att själva ansökan i sig måste anses vara tillräckligt bevis för att behov av boutredningsman föreligger och att ett krav på tillräcklig motivering skulle motverka syftet med införandet av boutredningsmannainstitutet.⁵⁰ Boutredningsman kan på begäran av dödsbodelägare förordnas även efter att dödsboet har skiftats om nya omständigheter talar för detta.⁵¹ Enligt ÄB 19 kap. 9 § skall samtliga dödsbodelägare ges möjlighet att yttra sig innan boutredningsman förordnas, om det kan ske inom rimlig tid.

Den som genom förordnande i den avlidnes testamente utsetts till testamentsexekutor har också möjlighet att begära förordnande om boutredningsman. Då testamentet inte ger exekutorn rätt att förvalta dödsboet förrän det har vunnit laga kraft kan det finnas behov av boutredningsman trots förordnandet. Testamentsexekutor kan begära att han själv skall utses till boutredningsman och enligt 19 kap. 3 § 3 st. skall begäran bifallas om det saknas skäl som talar däremot. Testamentsexekutors företrädesrätt gäller även om testamentet ännu inte har vunnit laga kraft, jfr 19 kap. 1 § 3 st. Företrädesrätten går emellertid förlorad om testamentet förklaras ogiltigt. Vidare är det endast generalexekutor⁵² som tillerkänts företrädesrätt.⁵³

Även den som enligt den avlidnes testamente erhåller legat eller har rätt att föra talan om fullgörande av testamentarisk ändamålsbestämmelse har rätt att ansöka om förordnande av boutredningsman, ÄB 19 kap. 1 § 1 st. I ärvdabalkens 22 kap. återfinns regler som är avsedda att trygga legatariens rätt och verkställandet av ändamålsbestämmelser. Om dessa regler ej är tillräckliga, exempelvis till följd av vanvård av dödsboet, kan intressenterna påkalla att dödsboet avträds till förvaltning av boutredningsman.⁵⁴

⁵⁰ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 158.

⁵¹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 90.

⁵² Begreppen generalexekutor och specialexecutor behandlas närmare i nästa avsnitt.

⁵³ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 91.

⁵⁴ Ibid. s. 92f.

En ytterligare grupp av intressenter i dödsboet som tillerkänts rätt att begära förordnande om boutredningsman är den avlidnes borgenärer, i den mån dödsboet är på obestånd eller borgenärens rätt på annat sätt äventyras. Borgenär som har sin fordran tryggad exempelvis genom panträtt saknar dock denna rätt. Förordnande om boutredningsman kan även påkallas efter att dödsboet har skiftats. Även den som ansvarar för betalning av den avlidnes skulder, till exempel till följd av borgensåtagande, kan ansöka om boutredningsman.⁵⁵

Slutligen kan rätten om den finner skäl därtill på begäran av överförmyndare utse boutredningsman om någon av dödsbodelägarna är omyndig eller har god man eller förvaltare, ÄB 19 kap. 1 § 1 st. Enligt paragrafens andra stycke skall under vissa omständigheter rätten utse en boutredningsman om testamentsexekutor utsetts men denne ej kan utföra uppdraget.

Har testamentsexekutor ej utsetts eller föreligger skäl emot att förordna denne till boutredningsman ger 19 kap. 3 § ledning vid val av boutredningsman. Testamentsexekutorsförordnande bör i allmänhet beaktas och ges större betydelse än förslag från dödsbodelägare. Skäl mot att utse testamentsexekutorn till boutredningsman kan vara dennes olämplighet eller brist på förtroende från rättsägarnas sida.⁵⁶

När boutredningsman i övrigt skall utses bör hänsyn tas till boets beskaffenhet samt till förslag från intressenterna i dödsboet. Enligt kommentaren till ärvdabalken bör den som har samtliga rättsägars förtroende få företräde framför en främmande person även om denne besitter större sakkunskaper. Inkommer intressenterna i dödsboet med olika förslag bör rätten utse den som är mest lämpad att genomföra uppdraget. Vid oenighet intressenterna emellan kan det vara lämpligt att utse en utomstående som ej föreslagits. Den som är i konkurs bör ej utses till boutredningsman, även om det saknas lagbestämmelse däremot. Ingenting hindrar att en juridisk person såsom en bank utses till boutredningsman.⁵⁷

Enligt paragrafens andra stycke kan dödsbodelägare utses till boutredningsman. Omständigheter som talar för att uppdraget ges till en delägare kan vara att i boet finns en rörelse som sedan tidigare förvaltas av dödsbodelägaren eller att denne till följd av personliga egenskaper är bäst lämpad att anförtros uppdraget. Samtidigt kan det finnas intressekonflikter som gör att någon utomstående bör utses till boutredningsman.⁵⁸

Av ÄB 19 kap. 4 § framgår att flera boutredningsmän kan förordnas om rätten anser att behov föreligger. Om ej annat stadgas skall förvaltningen ske av boutredningsmännen gemensamt men rätten kan besluta att förvaltningen skall delas dem emellan. Det är framför allt för dödsbon med tillgångar vars avveckling kräver särskilda sakkunskaper som det kan bli aktuellt att utse

⁵⁵ Ibid. s. 93-95.

⁵⁶ Ibid. s. 100f.

⁵⁷ Ibid. s. 98f.

⁵⁸ Ibid. s. 100.

flera boutredningsmän.⁵⁹ Vid oenigheter mellan boutredningsmännen avgörs tvister i första hand genom majoritetsbeslut och i andra hand av rätten, 16 §.

3.4.1.2 Boutredningsmannaförordnandets art

När dödsboets egendom avträds till förvaltning av boutredningsman träder denne helt och hållet in i dödsbodelägarnas ställe. Dödsbodelägarnas samförvaltning upphör och boutredningsmannen företräder ensam boet utåt.⁶⁰ Liksom vid samförvaltning av dödsbodelägarna är dock efterlevande make eller sambo förbehållen förvaltningsrätten över sin egendom med undantag för egendom som den efterlevande har anspråk på genom giftorätt men som tillhör den avlidne maken. Boutredningsmannens uppdrag samt förhållandet mellan denne och dödsboets rättsägare regleras i ÄB 19 kap. 11 §. I uppdraget ingår att vidta alla för boets utredning nödvändiga åtgärder. De åtgärder som vidtas skall bidra till att boet avvecklas utan onödig tidsutdräkt och vara så förmånliga för intressenterna i dödsboet som möjligt. Uppdraget omfattar inte bara sedvanliga förvaltningsåtgärder utan även en skyldighet att tillse att bouppteckning förrättas och att legat och ändamålsbestämmelser verkställs samt att medverka vid bodelning och arvskifte.⁶¹

I paragrafens andra stycke regleras obeståndssituationer. Om dödsboet är insolvent skall boutredningsmannen verka för en uppgörelse med borgenärerna, exempelvis genom ackord. Borgenärerna kan alltid ansöka om konkurs men en frivillig uppgörelse är i allmänhet att föredra, framför allt av kostnadsskäl. Kan en överenskommelse ej ske och kan inte heller offentligt ackord komma till stånd skall boutredningsmannen avträda boets egendom till konkurs.⁶²

Det är givet att boutredningsmannen har att förhålla sig opartisk i förhållande till de olika intressenterna i dödsboet. Finns det ett testamente som ännu inte vunnit laga kraft måste förvaltningsåtgärderna vara neutrala i väntan på att testamentet vinner laga kraft eller förklaras ogiltigt.⁶³ Enligt 11 § 3 st. skall boutredningsmannen om möjligt inhämta dödsbodelägarnas mening innan han vidtar åtgärder av större vikt som påverkar boets behållning eller berör delägarna personligt såsom avyttring av egendom som har särskilt värde för delägarna.⁶⁴

Överlåtelse av fast egendom och tomträtt regleras särskilt i ÄB 19 kap. 13 §. Boutredningsmannen måste invänta dödsbodelägarnas skriftliga samtycke innan överlåtelse av denna typ av egendom kan ske. I den mån skriftligt samtycke ej kan erhållas skall boutredningsmannen ansöka om rättens

⁵⁹ Ibid. s. 101f.

⁶⁰ Jfr ÄB 19 kap. 12 och 12 a §§.

⁶¹ Ibid. s. 113.

⁶² Ibid. s. 116f.

⁶³ Ibid. s. 115.

⁶⁴ Ibid. s. 117.

tillstånd att vidta åtgärden. Enligt praxis krävs starka skäl för att ett sådant tillstånd skall ges. Fastigheter har historiskt sett haft en särställning p.g.a. deras betydelse för släkten och paragrafen tillämpas än idag relativt strikt, trots de samhällsförändringar som skett. Kan dödsbodelägarna ej komma överens om en försäljning och väljer rätten att avslå ansökan om tillstånd till försäljning återstår möjligheten att skifta ut andelar i fastigheten till dödsbodelägarna. Fastigheten kan sedan med stöd i lagen om samäganderätt försälgas på offentlig auktion.⁶⁵ För det fall att boutredningsmannen agerar i strid med förevarande paragraf är åtgärden ogiltig om dödsbodelägare väcker klander talan inom tre månader från att han fick kännedom om försäljningen, se paragrafens andra stycke.

Boutredningsman har rätt till skälig ersättning för sitt arbete. Enligt ÄB 19 kap. 19 § 2 st. skall arvode i första hand betalas av dödsboet. Förslår dödsboets egendom ej är den som ansökt om boutredningsman betalningsskyldig. Föreligger brist i boet är ersättning till boutredningsman en prioriterad fordran.⁶⁶

3.4.1.3 Tillsyn över boutredningsmannens förvaltning

Boutredningsmannens verksamhet är ej föremål för offentlig kontroll. Kontroll över förvaltningen utövas istället av intressenterna i dödsboet.⁶⁷ Boutredningsmannen är skyldig att varje år lämna redovisning för sin förvaltning till minst en av dödsbodelägarna, 19 kap. 14 a §. Övriga delägare och rätten skall meddelas vem som erhållit redovisningen. Lämnas ej redovisning kan rätten vid vite förelägga boutredningsmannen att fullgöra skyldigheten. När boutredningsmannen slutfört avvecklingen och dödsboet är redo för bodelning eller arvskifte skall slutredovisning lämnas enligt 15 § 1 st. Så skall även ske om uppdraget frånträtts utan att det blivit slutfört, 3 st. samma paragraf.

Dödsbodelägare som är missnöjd med boutredningsmannens förvaltning har i ÄB 19 kap. 17 § getts möjlighet att begära att rätten utser en god man som har tillsyn över förvaltningen. Begäran behöver ej motiveras.⁶⁸ Rätten kan även ex officio utse god man om det anses vara lämpligt. Vidare har dödsbodelägare enligt 19 § möjlighet att klandra boutredningsmannens förvaltning. Är utfallet i målet till fördel för dödsboet skall dödsboet stå för rättegångskostnaderna. Förevarande paragraf innehåller även en hänvisning till reglerna om syssloman i Handelsbalken 18 kap. 9 § vari stadgas att klanderfristen löper i ett år från att uppdraget avslutats.⁶⁹

⁶⁵ Ibid. s. 124-126.

⁶⁶ SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 224.

⁶⁷ Ibid. s. 81.

⁶⁸ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 138.

⁶⁹ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 104.

Boutredningsman som uppsåtligt eller av vårdslöshet åsamkar dödsboet eller någon av dödsboets rättsägare skada, är skyldig att ersätta denna enligt ÄB 19 kap. 18 §. I den mån flera boutredningsmän är skadeståndsskyldiga är de solidariskt ansvariga. Inte bara aktiva åtgärder utan även underlåtenhet som orsakar skada kan föranleda skadeståndsansvar.⁷⁰

3.4.1.4 Entledigande av boutredningsman

I 5 § i förevarande kapitel regleras entledigande av boutredningsman. Boutredningsman får inte utan skälig orsak avsäga sig uppdraget innan det fullgjorts. Det är upp till rätten att pröva ansökan om entledigande. Vinner den bifall skall rätten samtidigt utse en ny boutredningsman. Visar sig boutredningsmannen vara olämplig skall rätten entlediga honom om dödsboets intressenter begär det eller det annars kommer till rättens kännedom. Grund för olämplighet kan vara vanvård eller försumlighet samt onödig tidsåtgång eller konflikter med boets intressenter.⁷¹ Enligt 6 § skall boutredningsmannen entledigas om samtliga dödsbodelägare ansöker om detta och det kan ske utan fara för någon annan av dödsboets intressenter såsom borgenärer och legatarier. Vid dödsboets konkurs upphör förordnande om boutredningsman automatiskt, 7 §. Har boutredningsmannen slutfört sitt uppdrag kan han begära att rätten entledigar honom, ÄB 19 kap. 15 § 4 st.

3.4.2 Testamentsexekutor

Som konstaterats flertalet gånger i förevarande arbete har arvlåtaren förbehållits möjligheten att i testamente utse en testamentsexekutor att ansvara för förvaltningen av dödsboet och verkställande av testamentet. Närmast följer en presentation av denna förvaltningsform, som huvudsakligen regleras i ÄB 19 kap. 20 §. Förvaltning genom testamentsexekutor ersätter helt och hållet dödsbodelägarnas samförvaltning men efterlevande make eller sambo behåller förvaltningsrätten över sin egendom samt har rätt att delta i förvaltningen av den del av den avlidnes egendom som motsvarar den efterlevandes giftorättsanspråk. Notera att testamentet inte ger testamentsexekutorn någon förvaltningsbefogenhet innan det har vunnit laga kraft. Historiskt sett har förordnande om testamentsexekutor ansetts sakna verkan vad gäller bröstarvingars rätt till laglott. Numera är dödsbodelägarna oavsett förordnandet alltid förbehållna rätten att ansöka om boutredningsman.⁷²

Enligt förevarande paragraf är presumptionen att det i förordnandet om testamentsexekutor ingår rätt att vidta alla åtgärder som är nödvändiga för boets utredning. Någon begränsning med hänsyn till egendomens art saknas.

⁷⁰ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* – *Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 140.

⁷¹ Ibid. s. 102-104.

⁷² Ibid. s. 148f.

Testamentsexekutor kan till skillnad från boutredningsmannen sälja både fast egendom och tomträtt utan att inhämta dödsbodelägarnas samtycke. I kommentaren till ärvdabalken framförs dock att testamentsexekutorn bör försöka komma överens med dödsboets rättsägare och inhämta dödsbodelägarnas mening om det är möjligt.⁷³

Testator kan välja att inskränka testamentsexekutorns rätt till att omfatta endast viss egendom eller vissa förvaltningsuppdrag. En sådan exekutor benämns även specialexekutor, att jämföra med generalexekutor som helt självständigt får förvalta hela kvarlåtenskapen. Egendom som ej omfattas av förordnande om testamentsexekutor kvarstår under dödsbodelägarnas förvaltning enligt ÄB 18 kap. 1 §.⁷⁴

Reglerna om boutredningsman är i stora drag även tillämpliga på testamentsexekutor, ÄB 19 kap. 20 § 2 st. Skyldighet att upprätta årsredovisning och slutredovisning föreligger. Kontroll genom god man utsedd av rätten sker ej men 18 § om boutredningsmans skadeståndsansvar tillämpas också på testamentsexekutor. Testamentsexekutor entledigas på samma sätt som boutredningsman.⁷⁵

⁷³ Ibid. s. 149f.

⁷⁴ Carlén-Wendels, Thomas: *Bodelning och arvskifte*, 9:e upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1994. s. 67.

⁷⁵ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 152f.

4 Vad innefattar avvecklingen av ett dödsbo?

4.1 Inledning

Avvecklingen av dödsbon är ej i detalj reglerad i lag utan det är som utgångspunkt upp till dödsbodelägarna själva, eller i förekommande fall boutredningsman eller testamentsexekutor, att avveckla dödsboet på det sätt som anses vara lämpligast. Detta gör att förfarandet är flexibelt och kan anpassas utefter omständigheterna i det särskilda fallet. Handlingsutrymmet för företrädarna för dödsboet begränsas emellertid av att samtliga förvaltningsåtgärder skall tjäna ett specifikt syfte, nämligen dödsboets utredning och avveckling. I kommentaren till ärvdabalken definieras förvaltningen som en tillfällig avvecklande verksamhet som syftar till att få fram dödsboets nettobehållning och så snart som möjligt överföra denna till den avlidnes arvingar. Vid avvecklingen skall samtliga rättsägares intressen beaktas.⁷⁶ Dödsboförvaltningen upphör av sig själv när den avlidnes samtliga ekonomiska förhållanden slutgiltigt avvecklats och kvarlåtenskapen har övergått till arvingarna, vilket i allmänhet sker genom ett arvskifte.⁷⁷

Att förvaltningen syftar till dödsboets avveckling framgår ej uttryckligen i lag. Av 18 kap. 3 § kan man dock dra slutsatsen att så är fallet. I paragrafen stadgas att rättshandling som ej är nödvändig för begravning eller dödsboets utredning, vård eller förvaltning, och leder till att dödsboet belastas med ny skuld endast blir bindande för dödsboet om tredje man var i god tro. I praktiken kan de åtgärder som anses vara nödvändiga för dödsboets förvaltning variera i hög utsträckning. Ingenting hindrar att egendom förvärvas, att nyttjanderätt eller panträtt upplåts eller att nytt lån upptas, så länge åtgärderna tjänar förvaltningens övergripande syfte.⁷⁸ För att tredje man skall anses vara i god tro krävs enligt förarbetena att han varken visste eller bort inse att åtgärden inte var nödvändig. Presumtionen torde emellertid vara, att åtgärd som leder till att dödsboet belastas med ny skuldförbindelse som regel ej skall anses vara nödvändig, särskilt inte om det rör sig om en större skuld.⁷⁹

⁷⁶ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* – *Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 43. Se även SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.* s. 83, 110 och 112.

⁷⁷ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* – *Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 39.

⁷⁸ Ibid. s. 70f.

⁷⁹ Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 101.

Vissa viktigare steg i avvecklingen av dödsboet är föremål för närmare reglering i lag. Nedan följer en presentation av bouppteckningsinstitutet och alternativet dödsboanmälan, den reglering som finns kring dödsboets skulder och förhållandet till borgenärerna samt slutligen dödsboets upplösning genom arvskifte och alternativet sammanlevnad i oskiftat dödsbo.

4.2 Bouppteckning och dödsboanmälan

4.2.1 Bouppteckningsskyldigheten

Bouppteckningsinstitutet har gamla anor i det svenska samhället. Så tidigt som 1636 omnämns bouppteckningen, eller inventarium som den kallades vid denna tid, i 33 § i drottning Kristinas privilegier för Stockholms stad. Handlingen har genom tiderna fungerat som en rättssäkerhetsgaranti för intressenterna i dödsboet.⁸⁰ Reglerna kring dagens bouppteckningsinstitut härrör från BL och återfinns i ärvdabalkens 20 kap. Det bör noteras att termen bouppteckning syftar både på själva förrättningen och den handling som sedermera upprättas. Sedan mitten av 2001 är Skatteverket den myndighet som ansvarar för inregistrering av bouppteckningar. Uppgiften föll tidigare på landets tingsrätter men överläts till Skatteverket dels av effektivitetshänsyn och dels för att tingsrätterna i högre utsträckning skulle kunna fokusera på dömande verksamhet. Vid reformens genomförande hade arvs- och gåvoskatten ännu inte avskaffats i Sverige och bouppteckningen utgjorde underlag för beräkning av arvsskatt. Arvs- och gåvoskatten avskaffades i slutet av 2004 genom en internationellt sett unik reform. Även historiskt sett är avskaffandet radikalt, arvsskatt hade utgått i Sverige sedan 1914.⁸¹

I ÄB 20 kap. 1 § stadgas att bouppteckning skall förrättas senast tre månader efter dödsdagen, om Skatteverket inte efter ansökan inom tremånadersfristen medger anstånd. Bouppteckningen skall inte bara påbörjas utan också avslutas inom den stadgade tiden.⁸² Av 8 § samma kapitel framgår att bouppteckningen skall lämnas till Skatteverket för registrering inom en månad från upprättandet. Enligt 20 kap. 9 § 1 st. skall Skatteverket se till att bouppteckning förrättas och inlämnas inom tidsfristen. Om bouppteckningsskyldigheten inte iakttas kan Skatteverket vid vite ålägga den felande att inom en viss tid förrätta bouppteckning, eller utse en lämplig person att ombesörja att så sker. En sådan särskilt förordnad bouppteckningsförrättare har rätt till ersättning av allmänna medel.⁸³

⁸⁰ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* – *Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 157f.

⁸¹ Ibid. s. 158f.

⁸² Ibid. s. 162.

⁸³ Ibid. s. 203.

I Sverige ligger ansvaret för bouppteckningen till skillnad från i flertalet andra länder uteslutande på dödsboet. Bouppteckningsskyldighet åligger enligt ÄB 20 kap. 2 § dödsbodelägare som har egendomen i sin vård, boutredningsman eller testamentsexekutor. Notera att det endast är dödsbodelägare som har egendom i sin vård som är skyldig att ombesörja bouppteckning. Övriga dödsbodelägare har ej rätt att delta i beslut om tid och ort för bouppteckning. Står dödsboets egendom under vård av flera dödsbodelägare skall beslut fattas gemensamt.⁸⁴ Subsidiärt åligger bouppteckningsplikten enligt paragrafens andra stycke den krets som är skyldig att provisoriskt förvalta dödsboet enligt 18 kap. 2 §, d.v.s. medlem av den dödes hushåll, hyresvärd eller annan. Dessa kan för att undgå bouppteckningsplikten välja att anmäla dödsfallet till socialnämnden som därmed blir bouppteckningspliktig istället.⁸⁵

4.2.2 Förrättande av bouppteckning

För att säkerställa att bouppteckningen förrättas på ett korrekt sätt trots att förrättningen sker utan inblandning från myndighet har i lag uppställts en rad formkrav samt ett krav på två utomstående förrättningsmän. Den som är skyldig att föranstalta om bouppteckning skall enligt ÄB 20 kap. 2 § bestämma tid och plats för bouppteckningen samt utse två gode män att förrätta den.

De gode män som utses för att förrätta bouppteckningen skall vara kunniga och trovärdiga. De får ej ha något eget intresse i dödsboet. Detta innebär att varken dödsbodelägare eller företrädare för dessa kan vara förrättningsman. Detsamma gäller för boutredningsman och testamentsexekutor. I praxis har inte heller efterarvingar ansetts kunna vara förrättningsmän. Ingenting hindrar emellertid make eller anhörig till dödsbodelägare eller efterarvinge från att vara förrättningsman. Kravet på två gode män är obligatoriskt men enligt praxis behöver endast en av dem närvara vid själva bouppteckningsförrättningen.⁸⁶ Förrättningsmännen skall enligt ÄB 20 kap. 6 § 3 st. underteckna bouppteckningen och därigenom intyga att allt har blivit riktigt antecknat och att tillgångarna värderats korrekt.

Enligt 6 § 1 st. skall den som vårdar kvarlåtenskapen eller i övrigt känner till boet bäst uppge boet vid förrättningen. Bouppgivaren behöver ej vara dödsbodelägare eller anhörig till den avlidne. Boutredningsman eller testamentsexekutor kan vara bouppgivare.⁸⁷ De som utsetts till förrättningsmän kan ej samtidigt uppge boet. Bouppgivaren kan enligt 9 § 3 st. vid vite åläggas att uppge boet. Dödsbodelägare och efterlevande make eller sambo skall, även i den mån de ej är bouppgivare, på anmaning lämna uppgifter till bouppteckningen, 6 § 1 st. 2 men. Bouppgivarens uppgift är att

⁸⁴ Ibid. s. 166.

⁸⁵ Ibid. s. 170f.

⁸⁶ Ibid. s. 167.

⁸⁷ Ibid. s. 189.

redogöra för boets tillgångar och skulder på dödsdagen. Han skall underteckna bouppteckningen och försäkra på heder och samvete att de uppgifter som lämnats är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt utelämnats, 6 § 2 st.

Av 6 § 2 st. framgår att rättsägare i dödsboet samt bouppteckningsman eller testamentsexekutor kan föra talan om edgång varpå boupptecknaren kan bli skyldig att bekräfta sina uppgifter med ed. Även dödsbodelägare samt efterlevande make eller sambo som inte har varit boupptecknare och annan som tagit befattning med boet kan åläggas att bekräfta uppgifterna med ed. Den som vid edgång medvetet lämnar felaktiga uppgifter kan dömas för mened.⁸⁸

Till bouppteckningsförrättningen skall samtliga dödsbodelägare och efterarvingar enligt lag eller testamente kallas i god tid, ÄB 20 kap. 2 §. Likaså efterlevande make och sambo till den avlidne skall kallas, oavsett om de är dödsbodelägare eller inte. Vad som skall anses vara god tid får avgöras från fall till fall. Exempel på omständigheter som kan beaktas är avstånd från den kallade till förrättningsorten och semestertid. Det räcker att kallelsen skickats i god tid, den kallade behöver inte ha tagit del av kallelsen.⁸⁹ Det skall antecknas i bouppteckningen vilka som varit närvarande vid förrättningen och i den mån någon inte varit närvarande skall bevis om kallelse i god tid bilageras bouppteckningen, 3 § 2 st. Ett kvitto från posten om att rekommenderat brev inlämnats räcker som bevis. Något krav på att de som är närvarande vid förrättningen undertecknar bouppteckningen föreligger ej. Här anses förrättningsmännens intygande vara tillräckligt.⁹⁰

4.2.3 Bouppteckningens innehåll

Vilka uppgifter som skall antecknas i bouppteckningen framgår av ÄB 20 kap. 3, 4 och 5 §§. Enligt 3 § skall den avlidnes namn, personnummer, hemvist och dödsdag framgå, liksom namn och hemvist för dem som skall ha kallats till förrättningen. Arvingars släktskap till den avlidne skall antecknas och i den mån bröstarvingar till den avlidne även är bröstarvingar till den efterlevande maken, d.v.s. gemensamma barn, skall det finnas anteckning om detta. Samtliga legala arvingar skall antecknas, även om de utesluts från arv exempelvis genom lagakraftvunnet testamente.

I 4 § 1 st. stadgas att den avlidnes tillgångar och skulder skall antecknas såsom de var vid tidpunkten för dödsfallet. För det fall att en tillgång eller skuld har tillkommit efter dödsdagen skall denna inte tas med, men detta hindrar inte att nya tillgångar och skulder beaktas vid bodelning och arvskifte. Praxis har länge varit att göra undantag för kostnader i samband med begravning samt bouppteckningskostnader p.g.a. dessa kostnaders nära

⁸⁸ Ibid. s. 192.

⁸⁹ Ibid. s. 168f.

⁹⁰ Ibid. s. 174.

samband med dödsfallet. Dessa antecknas således i allmänhet som skulder i bouppteckningen.⁹¹

Tillgångarna och skulderna skall tas upp till det värde de hade på dödsdagen. Förrättningsmännen intygar genom sina underskrifter att värdena är korrekta. Innan arvs- och gåvoskattens avskaffande kontrollerade Skatteverket att tillgångar och skulder i bouppteckningen värderats korrekt i enlighet med lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt⁹² och tillhörande praxis. I och med lagens upphörande är rättsläget oklart kring vilka värderingsprinciper som gäller för bouppteckningen. Bestämmelser i lag saknas och i praktiken har uppgiften att lämna vägledning kring värderingen överlämnats till Skatteverket. Enligt Skatteverket skall tillgångar tas upp till marknadsvärdet på dödsdagen. Undantag görs för fast egendom, tomträtt och byggnad på annans mark som kan tas upp till taxeringsvärdet. Skatteverket överlåter huvudansvaret för värderingens riktighet till förrättningsmännen och kräver endast rättelse av felaktigheter som anses vara uppenbara.⁹³

Om den avlidne var gift skall enligt fjärde paragrafens andra stycke även den efterlevandes tillgångar och skulder antecknas. Makarnas respektive tillgångar och skulder skall antecknas var för sig. Om det förekommer enskild egendom i boet på endera makens sida skall grunden för att egendomen är enskild anges särskilt, om det inte är obehövt. Efterlevande makens tillgångar och skulder skall antecknas även om bodelning inte skall ske, exempelvis för att makarna endast innehar enskild egendom. Detta krav har sin grund i att uppgifter om båda makarnas tillgångar och skulder behövs för att i samband med efterlevande makens död beräkna efterarvets storlek.⁹⁴

I förevarande paragrafs tredje stycke stadgas att om den avlidne var sambo och den efterlevande sambon begär bodelning enligt sambolagen skall sambornas gemensamma bostad och bohag antecknas särskilt. Skulder som är hänförliga till denna egendom skall också antecknas. Begär efterlevande sambon eller dödsbodelägarna täckning för annan skuld ur egendomen skall sambons samtliga tillgångar och skulder antecknas. För det fall att den efterlevande sambon ärver den avlidne p.g.a. testamente finns inget krav i lag att efterlevande sambons egendom antecknas i bouppteckningen.⁹⁵

Slutligen framgår av 5 § vilka handlingar som skall bilageras bouppteckningen och vilka ytterligare uppgifter som skall antecknas. Enligt första stycket skall original eller kopia av äktenskapsförord och testamente bifogas. Anteckning skall göras om det finns livförsäkringar eller tillgångar

⁹¹ Ibid. s. 177.

⁹² I fortsättningen AGL.

⁹³ Ibid. s. 178f.

⁹⁴ Skatteverket, Promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister*. s. 36.

⁹⁵ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 183.

på pensionssparkonto som till följd av förmånstagarförordnande inte ingår i den avlidnes kvarlåtenskap, 2 st.

Efterlämnar den avlidne laglottsberättigad bröstarvinge skall det, om dödsbodelägare begär det, lämnas uppgift om eventuellt förskott på arv eller gåva till arvinge eller dennes avkomling, 3 st. Sedvanliga gåvor vars värde ej är orimligt med hänsyn till givarens ekonomi är undantagna.

4.2.4 Skatteverkets handläggning

Skatteverket kontrollerar att formkraven för bouppteckningen såsom kallelse till förrättning och underskrift av bouppgivare och förrättningsman är uppfyllda samt att bouppteckningen innehåller de uppgifter som enligt ÄB 20 kap. skall finnas med i bouppteckningen, ÄB 20 kap. 9 § 3 st. Skatteverket skall enligt samma paragraf förelägga ingivaren av bouppteckningen att inom en viss tid avhjälpa eventuella brister. Föreläggande om komplettering kan förenas med vite. Om bouppteckningen är bristfällig får den inte registreras.

Skatteverkets beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol, 11 §.⁹⁶ Beslut om registrering av bouppteckning kan överklagas av dödsbodelägare, legatarie, förmånstagare m.fl. inom tre veckor från att klaganden tog del av beslutet om registrering.⁹⁷

4.2.5 Tilläggsbouppteckning

Bouppteckningsplikten omfattar även en skyldighet att vid behov göra tillägg eller rättelse efter att bouppteckningen registrerats. I ÄB 20 kap. 10 § stadgas att då en ny tillgång, skuld eller annan felaktighet i bouppteckningen upptäcks skall tilläggsbouppteckning förrättas inom en månad. Tilläggsbouppteckning skall även förrättas om efterlevande sambo framställer begäran om skuldtäckning enligt ÄB 20 kap. 4 § 3 st. och sambons tillgångar och skulder tidigare inte har antecknats i bouppteckningen. Tidsfristen för förrättande av tilläggsbouppteckning är i detta fall tre månader. Formkraven för tilläggsbouppteckningen är desamma som för huvudbouppteckningen.

4.2.6 Dödsboanmälan⁹⁸

Genom en lagändring 1976 infördes i den nya paragrafen ÄB 20 kap. 8 a § såsom ett alternativ till bouppteckning för dödsbon med mycket begränsade

⁹⁶ Ibid. s. 159.

⁹⁷ Ibid. s. 205.

⁹⁸ Uppgifterna i avsnittet nedan är, om inte annat anges, hämtade från Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 197-202.

tillgångar möjlighet att istället göra en dödsboanmälan till Skatteverket.⁹⁹ Socialnämnden i den kommun där den avlidne vistades ansvarar för upprättandet av dödsboanmälan.

Dödsbon där tillgångarna inte räcker till annat än begravningskostnaderna och andra utgifter med anledning av dödsfallet omfattas av undantaget. Med begravningskostnader avses förutom själva begravningskostnaden även exempelvis kostnad för dödsannons, begravningsmåltid samt sorgkläder åt nära anhöriga, i den mån kostnaderna anses skäliga. Kostnad för eventuell bouppteckning kan beaktas för att avgöra om förutsättningar för dödsboanmälan föreligger. Anses förutsättningarna ej uppfyllda måste bouppteckning förrättas.

Till den avlidnes tillgångar räknas giftorättsanspåk i efterlevande makes tillgångar, dock ej efterlevande makens enskilda egendom eller försäkring med förmånstagare. Hänsyn tas endast till tillgångarnas storlek, inte till boets behållning efter avdrag för samtliga skulder. I den mån någon av tillgångarna är pantsatt görs dock avdrag för eventuell skuld vid beräkning av tillgångarnas storlek. Ingår fast egendom eller tomträtt i kvarlåtenskapen kan undantaget inte tillämpas då bouppteckningen är en förutsättning för att inskrivningsmyndigheten skall kunna överföra lagfarten eller bevilja inskrivning av tomträtten.

Undantaget från bouppteckningsskyldigheten skall användas restriktivt. Om det är svårt att med säkerhet avgöra huruvida förutsättningarna för dödsboanmälan är uppfyllda skall bouppteckning förrättas. För de fall att den efterlevande makens tillgångar är betydligt större än den avlidnes eller det förekommer äktenskapsförord eller testamente bör särskild försiktighet iakttas. Ingenting hindrar dock att dödsboanmälan görs när förhållandena i övrigt är klara och den efterlevande maken framför begäran enligt ÄktB 12 kap. 2 § att få behålla sitt giftorättsgods, även om den efterlevande makens egendom är av betydande värde.

I 8 a § 2 st. regleras dödsboanmälan innehåll. Förutom allmänna uppgifter om den avlidne såsom namn och personnummer skall anmälan innehålla ett intyg om att förutsättningarna för dödsboanmälan är uppfyllda. Vad gäller uppgifter om dödsbodeläggare skall namn och bostadsadress antecknas, i den mån dessa uppgifter kan inhämtas inom en rimlig tid.

Enligt paragrafens tredje stycke skall bouppteckning förrättas om ny tillgång upptäcks efter att dödsboanmälan har gjorts och denna tillgång föranleder att förutsättningarna för dödsboanmälan ej längre är uppfyllda. Vidare skall bouppteckning förrättas om dödsbodeläggare eller annan intressent i dödsboet kräver att så sker. I det senare fallet skall den som begär att bouppteckning förrättas ställa säkerhet för bouppteckningskostnaden.

⁹⁹ Se Prop. 1975/76:50 om ändring i ärvdabalken m.m.

4.3 Dödsboets skulder¹⁰⁰

Som framkommit tidigare i framställningen innebär 1981 års reform av ärvdabalken ett slutgiltigt avskaffande av dödsbodelägarnas personliga betalningsansvar för dödsboets skulder. För att reformen inte skulle medföra större risker för den avlidnes borgenärer kvarstår en rad skyddsregler i ÄB 21 kap.

I kapitlets första paragraf stadgas att inom en månad från det att bouppteckning förrättats får dödsboets skulder endast betalas om det med fog kan antas att betalningen inte är till skada för övriga borgenärer. Utgångspunkten är att alla borgenärer skall behandlas lika. Om det är uppenbart att dödsboets tillgångar förslår till att betala boets samtliga skulder eller viss skuld är förenad med pantsäkerhet kan betalning ske omedelbart. Förvaltas boet av boutredningsman gäller förbudet mot att betala skuld intill dess att uppgörelse har träffats med samtliga borgenärer. Vid överträdelse av förevarande bestämmelse gäller de regler om skadeståndsansvar för dödsboets företrädare som tidigare diskuterats.¹⁰¹

Vidare har borgenär enligt 2 §, när en månad har förflutit från bouppteckningsförrättningen, rätt att kräva säkerhet för skulder efter den døde som inte redan har förfallit till betalning. Säkerhet skall ställas inom tre månader för att dödsboet skall ha rätt att vänta med betalning till förfallodagen. Dödsboet har i 3 § getts möjlighet att säga upp skulder som ännu inte förfallit till förtida betalning efter sex månader. Regeln gäller ej för ensam dödsbon där annan än allmänna arvsfonden är dödsbodelägare. För att trygga sig mot okända borgenärer till den avlidne kan dödsbodelägarna utfärda en kallelse på okända borgenärer.¹⁰²

De viktigaste skyddsreglerna för borgenärerna återfinns i 21 kapitlets 4 och 5 §§. 4 § reglerar återgång av bodelning och arvskifte. Har bodelning eller arvskifte skett innan samtliga skulder betalats eller medel avsatts för deras betalning skall bodelningen eller skiftet återgå. För det fall att skulderna som ej betalats är mindre än boets sammanlagda tillgångar behöver endast partiell återgång ske. Dödsbodelägarna skall utge medel för betalning av skulderna i proportion till vad var och en av dem har erhållit för mycket vid bodelningen eller arvskiftet. Om någon av dödsbodelägarna inte har möjlighet att betala tillbaka sin del skall övriga dödsbodelägare svara för bristen. I 5 § finns en motsvarande regel för återlämnande av legat och egendom som har utgetts i enlighet med en ändamålsbestämmelse. Finns egendomen inte kvar skall ersättning utges för dess värde. Återbäringsskyldighet kan jämkas både enligt 4 och 5 §§. Sker återgång ej

¹⁰⁰ Med dödsboets skulder avses i förevarande kapitel både den avlidnes skuld och skuld som uppkommer under boutredningen såsom kostnad för bouppteckning och förvaltning.

¹⁰¹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 226.

¹⁰² Lag (1981:131) om kallelse på okända borgenärer.

frivilligt har borgenärer möjlighet att ansöka om boutredningsman, se avsnitt 3 i förevarande arbete.

4.4 Dödsboets upplösning

4.4.1 Inledning

Dödsboförvaltningen utmynnar i allmänhet i dödsboets upplösning genom ett arvskifte, något som regleras i ÄB 23 kap. Vid dödsfallet erhåller dödsbodelägarna endast en andelsrätt i dödsboet. Det är först genom arvskiftet som denna andel omvandlas till konkret egendom. Arvskiftets slutliga verkställande markerar i allmänhet dödsboets upplösning. Dödsboet som juridisk person kan emellertid återuppstå, exempelvis om det dyker upp en tidigare okänd tillgång eller skuld eller om boutredningen av någon anledning behöver återupptas.¹⁰³ Det saknas civilrättsliga regler enligt vilka dödsbon måste skiftas. Såsom ett alternativ till arvskifte återfinns i ÄB 24 kap. avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo. Oskiftade dödsbon är emellertid föremål för mindre förmånliga skatteregler. Efter tre år beskattas dödsbon som handelsbolag, se 4 kap. inkomstskattelagen. Vidare måste jordbruksfastigheter i dödsbon avvecklas inom fyra år från dödsfallet, ÄB 18 kap. 7 §.¹⁰⁴

Innan arvskifte och avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo närmare behandlas skall något nämnas om förfarandet vid verkställande av legat och ändamålsbestämmelser. Enligt ÄB 22 kap. 1 § skall legat som skall utgå ur oskiftat dödsbo fullgöras så snart det kan ske utan men för övriga rättsägare i boet. Om arvskifte verkställs utan att legat utgivits är dödsbodelägarna solidariskt ansvariga för legatets verkställande som om skifte ej ägt rum. Detsamma gäller för ändamålsbestämmelser, ÄB 22 kap. 6 §.

4.4.2 Arvskifte

4.4.2.1 Förrättande av arvskifte

Ett arvskifte är ett civilrättsligt avtal som ingås mellan arvingar och universella testamentstagare. Lagreglerna kring förrättande av arvskifte är begränsade men viss vägledning ges i ÄB 23 kap. Av 23 kapitlets första paragraf följer att för det fall den avlidne var gift skall bodelning enligt ÄktB föregå arvskiftet.¹⁰⁵ Detsamma gäller om bodelning enligt sambolagen

¹⁰³ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 41.

¹⁰⁴ Brattström, Margareta; Singer, Anna: *Rätt arv*, 2:a upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 2007. s. 180f.

¹⁰⁵ Då fokus i förevarande arbete ligger på relationen mellan dödsbodelägare redogörs endast i begränsad omfattning för bestämmelserna kring bodelning.

skall ske. Det bör noteras att bestämmelsen endast är avsedd att reglera ordningen mellan bodelning och arvskifte och inte innebär att bodelning alltid skall ske när den avlidne var gift eller sambo. I ensam dödsbon, vanligen med endast efterlevande make som dödsbodelägare och gemensamma barn som efterarvingar, sker varken bodelning eller arvskifte i formell bemärkelse. I dylika fall fungerar bouppteckningen tillsammans med ett eventuellt testamente som fångeshandling. Efterarvingar deltar ej i förrättande av arvskifte men möjlighet finns att i ett avtal med en efterlevande make reglera vilken andel av den efterlevande makens bo som skall anses utgöra efterarv. Efterlämnar den avlidne endast en make och ett särskilt barn räcker det att bodelning genomförs. Finns det flera bröstarvingar till den avlidne som inte är gemensamma med den efterlevande maken eller skall den efterlevande maken ärva enligt testamente eller den så kallade stora basbeloppsregeln i ÄB 3 kap. 1 § blir förrättande av arvskifte däremot nödvändigt.¹⁰⁶

Så länge någon av dödsbodelägarerna motsätter sig det får arvskifte ej genomföras innan bouppteckning har förrättats och alla den avlidnes skulder har blivit reglerade, ÄB 23 kap. 2 §. Detsamma gäller för det fall att legat eller ändamålsbestämmelse ännu ej har verkställts. Detta innebär inte att samtliga dödsboets skulder måste ha blivit betalda för att arvskifte skall kunna förrättas. Om den avlidne exempelvis innehade en belånad fastighet kan fastigheten utskiftas och lånet övertas av den dödsbodelägare som får fastigheten på sin lott. Vidare är det vanligt att medel avsätts för ännu ej fastställda skulder såsom skatteskuld för kommande taxeringsår och att övriga tillgångar utskiftas i ett delskifte. Ett eventuellt överskott av de avsatta medlen kan fördelas i ett senare skede.¹⁰⁷ Det kan även i andra fall vara lämpligt att skifta dödsboet i flera omgångar. Som exempel kan nämnas att den avlidnes lösöre fördelas mellan dödsbodelägarerna i väntan på att boutredningen slutförts.¹⁰⁸

Förvaltas dödsboet av boutredningsman eller testamentsexekutor måste dennes boutredning ha slutförts innan arvskifte kan komma till stånd, ÄB 23 kap. 2 §. Som utgångspunkt förrättas arvskifte av dödsbodelägarerna själva med boutredningsmannens medverkan. Har skiftesman utsetts skall boutredningsmannen eller testamentsexekutorn meddela denne att dödsboet är redo för arvskifte.¹⁰⁹

4.4.2.2 Arvskiftets innehåll

Exempel på sådant som kan regleras i ett arvskifte är vad den egendom som ingår i dödsboet skall anses ha för värde, hur stor arvslott respektive testamentslott som dödsbodelägarerna skall erhålla och vad som skall

¹⁰⁶ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* –

Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m., 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 265ff.

¹⁰⁷ Ibid. s. 277.

¹⁰⁸ Ibid. s. 280.

¹⁰⁹ Ibid. s. 279.

tillskiftas var och en. Avtalsfrihet råder och utrymme finns att i arvskiftet avvika exempelvis från den legala arvsordningen. Eftersom arvskiftet är ett civilrättsligt avtal blir allmänna regler om avtal såsom ogiltighetsreglerna i avtalslagen¹¹⁰ tillämpliga. Praxis på området är dock begränsad.¹¹¹

Egendomsförhållandena vid tiden för arvskiftet är sällan desamma som vid bouppteckningens förrättande. Mot bakgrund av detta är det lämpligt att i arvskiftet göra en förteckning över tillgångar och skulder på skiftesdagen. Vilken dag som skall vara skiftesdag framgår ej i lag. Vidare saknas lagbestämmelser kring vilka värden som skall användas i arvskiftet. En huvudregel som kommit att utvecklas i praxis är dock att egendomens marknadsvärde vid boutredningens slutförande skall användas, med hänsyn tagen till eventuell latent realisationsvinstskatt.¹¹²

I ÄB 23 kap. 3 § regleras lottläggningen i arvskiftet, d.v.s. fördelningen av de olika typerna av egendom som ingår i dödsboet mellan dödsbodelägarna. Om dödsboets endast innehåller likvida medel förekommer det sällan tvister kring fördelningen mellan dödsbodelägarna, såvida det ej råder oenigheter om arvslotten respektive testamentslottens storlek. Dödsbon innehåller emellertid i allmänhet flera olika slag av egendom, såsom fast egendom och lösöre. Av 3 § framgår att varje dödsbodelägare äger rätt att tillskiftas en andel av varje slag av egendom. Egendom som ej är lämplig eller möjlig att fördela i andelar bör dock tillskiftas en av dödsbodelägarna. Vid tvister dödsbodelägarna emellan kan det vara lämpligare att dödsboet avyttrar egendom än att den fördelas i andelar. I praktiken används ofta lottläggning för fördelning av dödsboets lösöre. Samtliga dödsbodelägare måste emellertid vara överens om att metoden skall användas. En annan metod att fördela egendomen är genom en inbördes auktion dödsbodelägarna emellan. För det fall att en dödsbodelägare på detta sätt erhåller egendom som är värd mer än hans andel i dödsboet kan erläggande av skifteslikvid till dödsboet bli aktuell. Har dödsboet en fordran på någon av dödsbodelägarna skall denne så långt det är möjligt tillskiftas fordran.¹¹³

Arvskiftet skall vara skriftligt och undertecknas av samtliga dödsbodelägare, ÄB 23 kap. 4 §. Den egendom som var och en av dödsbodelägarna skall erhålla måste specificeras i arvskiftet för att det skall utgöra en fångeshandling. Det är inte tillräckligt att endast ange hur stor andel av dödsboets tillgångar som varje dödsbodelägare skall tillskiftas.¹¹⁴

¹¹⁰ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

¹¹¹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap.* –

Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m., 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 267f.

¹¹² Ibid. s. 281ff.

¹¹³ Ibid. s. 286-293.

¹¹⁴ Ibid. s. 281f.

4.4.2.3 Skiftesman

Arvskiftet förutsätter som utgångspunkt enighet dödsbodelägarna emellan. I praktiken är dock tvister kring egendomens fördelning inte ovanliga. I praxis har nyligen fastställts att dödsbodelägare i dylika fall inte är förhindrade att väcka talan vid tvister kring arvskiftets förrättande, se NJA 2009 s. 143. För det fall att dödsbodelägarna ej kan nå en frivillig överenskommelse erbjuder lagen även en lösning i ÄB 23 kap. 5 §. Dödsbodelägare har i förevarande paragraf getts möjlighet att hos rätten ansöka om förordnande av skiftesman. Paragrafen hänvisar till reglerna om bodelning och bodelningsförrättare i ÄktB 17 kap. 1-4 och 6-9 §§ och stadgar att dessa paragrafer äger tillämpning även på arvskifte och skiftesmannens verksamhet. Råder tvister mellan dödsbodelägare och efterlevande make och är den senare endast dödsbodelägare till följd av bodelningsanspråk kan ansökan om bodelningsförrättare vara tillräcklig.¹¹⁵

Ansökan om bodelningsförrättare eller skiftesman behöver ej motiveras. Det har ej i lag uppställts en tidsgräns för ansökan om bodelningsförrättare och detsamma torde gälla för ansökan om skiftesman. I praxis har dock i vissa fall make ansetts ha eftergett sin rätt till bodelning när ansökan om bodelningsförrättare dröjt.¹¹⁶ Innan rätten fattar beslut om förordnande av skiftesman skall övriga dödsbodelägare ges möjlighet att yttra sig, ÄktB 17 kap. 2 §. Några generella kompetenskrav för skiftesmän har ej uppställts i lag. Vidare saknas regler om jäv. Visar sig skiftesmannen vara olämplig eller partisk kan entledigande ske, se ÄktB 17 kap. 4 §. En annan grund för entledigande kan vara att dödsbodelägarna är överens om att behov av skiftesman ej längre föreligger.¹¹⁷

Av ÄB 23 kap. 5 § framgår att om boet förvaltas av testamentsexekutor är denne utan särskilt förordnande skiftesman, så länge inte någon annan förordnats till skiftesman eller testamentsexekutorn själv är dödsbodelägare. Har boutredningsman förordnats är denne automatiskt både bodelningsförrättare och skiftesman, ÄktB 17 kap. 1 § 2 st. Undantag görs om någon annan sedan tidigare utsetts till bodelningsförrättare eller skiftesman eller om boutredningsmannen själv är delägare i dödsboet. Ett skiftesmannaförordnande medför inte någon behörighet att förvalta dödsboet. Kvarstår behov av boutredningsåtgärder såsom avyttring av egendom är det därför lämpligare att ansöka om boutredningsman. Boutredningsman kan förordnas även om skiftesman tidigare utsetts.¹¹⁸ Rätten kan förordna flera bodelningsförrättare eller skiftesmän, ÄktB 17 kap. 1 § 1 st.

När förutsättningar för arvskifte föreligger är det upp till skiftesmannen att bestämma tid och plats för skiftesmöte och kalla dödsbodelägarna till detta, ÄktB 17 kap. 6 §. Grundprincipen som skiftesmannen har att utgå från är att

¹¹⁵ Ibid. s. 374f.

¹¹⁶ Ibid. s. 374f.

¹¹⁷ Ibid. s. 380.

¹¹⁸ Ibid. s. 298-302.

varje dödsbodelägares intresse skall tillgodoses i så hög utsträckning som möjligt. Skiftesmannen skall i första hand försöka jämka samman dödsbodelägarnas olika intressen.¹¹⁹ Kan enighet ej nås har skiftesmannen möjlighet att förrätta tvångsskifte enligt 6 § 2 st. Skiftesmannen skall klarlägga vilka frågor som är tvistiga och fatta beslut i dessa samt motivera sina beslut. Exempel på sådant som faller inom skiftesmannens behörighet att fatta beslut om är frågor om arvslottens respektive testamentslottens storlek samt lottläggningen, förutsatt att frågorna ej samtidigt är föremål för prövning i domstol. Andra frågor som kan bli föremål för skiftesmannens avgörande är huruvida förskott på arv förelegat, om förkovran förekommit och om bröstarvinges rätt till laglott kränkts. Utanför skiftesmannens behörighet faller tvister där tredje man är part, exempelvis frågor om huruvida viss egendom skall anses tillhöra dödsboet eller någon utomstående.¹²⁰

Tvångsskiftet skall delges dödsbodelägarna, ÄktB 17 kap. 8 §. Dödsbodelägare som är missnöjd med skiftet har möjlighet att klandra detta inom fyra veckor genom att väcka talan hos den tingsrätt som förordnat skiftesmannen. Skiftesmannen har rätt till arvode för sitt arbete, ÄktB 17 kap. 7 § och ÄB 23 kap. 5 §. Arvodet betalas av dödsboet.

4.4.3 Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo

Dödsbodelägare har möjlighet att skjuta upp den slutliga avvecklingen av dödsboet genom avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo enligt ÄB 24 kap. Sammanlevnad i oskiftat dödsbo var vanligare innan efterlevande makes arvsrätt utökades till att omfatta hela den avlidnes kvarlåtenskap när det endast finns gemensamma barn.¹²¹ En dylik lösning kan fortfarande ha praktiska fördelar exempelvis då det i dödsboet ingår en rörelse eller fastighet och dödsbodelägarna önskar gemensamt förvalta denna. Under avtalets giltighetstid består dödsboet såsom ett eget rättssubjekt och arvskifte kan ej ske.¹²² En förutsättning för sammanlevnad i oskiftat dödsbo är att dödsboet förvaltas av dödsbodelägarna gemensamt, ÄB 24 kap. 1 §. Har bodelning ej skett skall även efterlevande make delta i avtalet. Avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo är ej formbundet utan kan ingås antingen muntligen eller skriftligen.¹²³

Det oskiftade dödsboet förvaltas av dödsboet gemensamt i enlighet med 18 kap. 1 §, i den mån ej annat har avtalats. 24 kap. 1 § innehåller även hänvisningar till 18 kap. 3, 4, 6 och 7 §§. Bestämmelsen om att skulder som

¹¹⁹ Ibid. s. 286f.

¹²⁰ Ibid. s. 382-385.

¹²¹ Brattström, Margareta; Singer, Anna: *Rätt arv*, 2:a upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 2007. s. 180.

¹²² Malmström, Åke; Saldeen, Åke: *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 1991. s. 112.

¹²³ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 306f.

ej är nödvändiga för begravning, boutredning och förvaltning skall undvikas gäller således alltjämt, liksom reglerna om dödsbodelägars skadeståndsansvar. Har avtalet om sammanlevnad i oskiftat dödsbo ej en bestämd giltighetstid gäller det tre månader från att någon av dödsbodelägarna säger upp det, 3 §. Dödsbodelägare har enligt 5 § möjlighet att väcka talan om att avtalet ej längre skall gälla om väsentlig ändring sker av ett förhållande som var avgörande för avtalets ingående.

5 Avveckling av dödsbon i Danmark

5.1 Inledning

Fram till införandet av Danske Lov 1683 skedde avvecklingen av dödsbon i Danmark huvudsakligen i privat regi. Tvister dödsbodelägarna emellan kunde dock hänskjutas till domstol. Universalsuccession rådde och endast om arvingarna avsade sig rätten till arv och överlämnade förvaltningen till staten kunde de undvika att bli ansvariga för den avlidnes skulder.¹²⁴ Genom 1683 års lag blev huvudregeln istället en offentlig avveckling av dödsbon. Bakgrunden till reformen var framför allt en önskan att skydda omyndiga arvingar från att bli förfördelade av myndiga arvingar. Från början fanns ingen särskild myndighet med ansvar för dödsboförvaltningen utan den som stod över arvingarna fick denna uppgift, exempelvis fastighetsägaren om arvingarna var bönder som arrenderade hans mark. Så småningom infördes skifteretten vars uppgift blev att svara för all avveckling av dödsbon. Endast om särskilda krav var uppfyllda kunde en privat förvaltning bli aktuell.¹²⁵

I dansk rätt skiljer man av tradition mellan arveret och skifteret. Reglerna återfinns i separata lagar. Den första skifteloven infördes 1874. Principen om universalsuccession var alltså förhärskande. Arvingarna fick endast delta i förvaltningen av dödsboet om de påtog sig ansvaret för den avlidnes samtliga skulder. Om så ej skedde avvecklades dödsboet i offentlig regi och den avlidnes borgenärer hade beslutanderätt intill dess att samtliga skulder blivit betalda.¹²⁶

Det skulle dröja ända till den 1 januari 1997 innan skifteloven blev föremål för en genomgripande reform. Skifteloven ersattes i stora delar av dödsboskifteloven¹²⁷ som syftade till att förenkla och modernisera reglerna om avveckling av dödsbon. Genom reformen utökades utrymmet för privat dödsboförvaltning samtidigt som behörigheten för den danska motsvarigheten till boudredningsman – bobestyrer – utvidgades. Domstolen skulle alltmera koncentrera sig på tvistelösning. Antalet former för avveckling av dödsbon – skifteformer – halverades.¹²⁸ De fem formerna som kvarstår är boudlæg, ægtefælleudlæg, uskiftet bo, privat skifte och

¹²⁴ Taksøe-Jensen, Finn: *Skifte af dødsboer*, 1:a upplagan, GadJura, Köpenhamn, 1998. s. 29.

¹²⁵ Werlauff, Erik: *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008*, 7:e upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2007. s. 80f.

¹²⁶ Taksøe-Jensen, Finn: *Lærebog i Arveret*, 2:a upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2000. s. 27.

¹²⁷ I fortsättningen DSL.

¹²⁸ Werlauff, Erik: *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008*, 7:e upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2007. s. 81f.

bobestyrerbehandling.¹²⁹ Det finns ej utrymme att här behandla de danska reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte i detalj, men nedan följer en redogörelse för huvuddragen i dödsboskifteloven.

5.2 Skifteformerna

Begravnelsesmyndigheden eller annan dansk myndighet som får kännedom om ett dödsfall skall så fort som möjligt anmäla detta till skifteretten i den domsaga där den avlidne hade sin hemvist, DSL 3 §.¹³⁰ Skifteretten är en avdelning hos allmän domstol i första instans, byretten.¹³¹ Skifteretten inhämtar därefter ex officio uppgifter om den avlidnes legala arvingar från det centrala personregistret och uppgifter om eventuella universella testamentstagare från centralregistret för testamenten, 7 § 2 st. När erforderliga uppgifter erhållits kallar skifteretten samtliga arvingar till ett möte där beslut fattas om boets fortsatta avveckling, 1 st. Intill dess att dylikt beslut fattats ansvarar var och en som är i besittning av egendom tillhörig dödsboet för dess bevarande, 8 §. Eventuella krav och fordringar mot dödsboet anmäls till skifteretten, 9 §. Skifteretten är skyldig att vägleda dödsbodelägare, legatarier och andra intressenter i dödsboet och informera dem om deras rättigheter, 91 §.

För det fall att det efter att begravningskostnader och avgift till skifteretten har betalats samt borgenärer med säkerhet i den avlidnes egendom fått betalt inte återstår mer än 25 000 DKK kan avvecklingen ske genom skifteformen boudlæg, 18 §. Boudlæg innebär att den som enligt skifterettens uppfattning stått den avlidne närmast övertar dödsboets tillgångar, 19 §. Det är inte nödvändigtvis den avlidnes närmaste släkting som övertar boet. Boudlæg kan ske exempelvis till en god vän, en institution som den avlidne hade anknytning till såsom ett vårdhem, eller kommunen. I allmänhet sker boudlæg till den som har betalat eller ämnar betala begravningskostnaderna. Mottagaren har rätt att behålla eventuellt överskott efter att ovannämnda skulder betalats. Dödsboets övriga skulder avskrivs.¹³²

Förvaltningsformen ægtefælleudlæg används när en efterlevande make ensam övertar dödsboet i sin helhet, 22 §. I Danmark har efterlevande make alltid rätt att erhålla egendom till ett så stort värde att den tillsammans med efterlevande makens egendom uppgår till 600 000 DKK.¹³³ Den efterlevande maken övertar betalningsskyldigheten för den avlidnes samtliga skulder. Skifteretten kan med hänsyn till den avlidnes borgenärer

¹²⁹ Taksøe-Jensen, Finn: *Lærebog i Arveret*, 2:a upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2000. s. 29.

¹³⁰ När hänvisning till lagtext sker fortsättningsvis i förevarande kapitel avses DSL.

¹³¹ SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*. s. 252.

¹³² Taksøe-Jensen, Finn: *Lærebog i Arveret*, 2:a upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2000. s. 30.

¹³³ Werlauff, Erik: *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008*, 7:e upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2007. s. 85.

besluta att en annan skifteform skall användas, 22 § 2 st. Skulle beloppsgränsen på 600 000 DKK överstigas finns en möjlighet för den efterlevande maken och övriga arvingar att ingå avtal om sammanlevnad i oskiftat bo. Ingås ett dylikt avtal sker i allmänhet skifte efter den först avlidne vid den efterlevande makens bortgång.¹³⁴

I 25 § regleras privat skifte. Denna avvecklingsform används om alla arvingar önskar detta och dödsboet kan antas vara solvent. Privat skifte kan ej användas om alla arvingar är omyndiga, har god man¹³⁵ eller har försatts i konkurs. Har den avlidne i testamente uteslutit privat skifte respekteras detta i allmänhet. Arvingarna skall inom sex månader från att beslut fattades om avveckling genom privat skifte inkomma med en förteckning över dödsboets tillgångar och skulder på dödsdagen till skifteretten, 25 § 5 st. Inom ett år från dödsdagen skall en boopgørelse ingivas. I boopgørelsen redovisas dödsboets tillgångar och skulder, inkomster och utgifter fram till skiftesdagen samt fördelningen mellan arvingar och legatarier, 31 §. Skiftas dödsboet innan samtliga skulder blivit betalda eller säkerhet ställts för skulderna blir arvingarna personligt och solidariskt ansvariga för skulderna, 27 §. Visar det sig att dödsboet är insolvent undgår dödsbodelägarna ansvar för den avlidnes skulder om de överlämnar dödsboförvaltningen till en bobestyrer och återlämnar egendom som mottagits, se 29 och 104 §§.

Skifteretten kan besluta att dödsbo som förvaltas enligt reglerna om privat skifte skall avträdas till förvaltning av bobestyrer enligt 30 §. Arvinge äger en ovillkorlig rätt att hos skifteretten ansöka om sådan förvaltning. Även borgenärer och legatarier har tillerkänts denna rätt om deras intressen riskerar att åsidosättas vid ett fortsatt privat skifte. Har arvingarna inte inkommit med en boopgørelse inom tidsfristen eller missköts förvaltningen i övrigt skall skifteretten överlåta förvaltningen till en bobestyrer.

Mindre dödsbon kan avvecklas genom skifteformen forenklet privat skifte enligt 33 §. Dödsboets behållning får ej överstiga den gräns som gäller för betalning av boafgift eller tillægsboafgift.¹³⁶ Förutsättningar för att denna förvaltningsform skall kunna användas är vidare bl.a. att ingen av dödsbodelägarna är omyndig eller har god man och det saknas legatarier samt att den avlidne inte drev ett företag. Forenklet privat skifte innebär att en boopgørelse inte behöver inlämnas till skifteretten, 35 §. En förteckning över dödsboets tillgångar och skulder skall dock ingivas till skifteretten i samband med ansökan om forenklet privat skifte, 33 § 3 st.

Dödsbon skall avträdas till förvaltning av bobestyrer bl.a. om någon av arvingarna ansöker om detta, om dödsboet kan antas vara insolvent, om alla arvingar är omyndiga, har god man eller är försatta i konkurs, om den avlidne har förordnat detta i testamente, om det är oklart huruvida den avlidne efterlämnar arvingar eller arvingar helt saknas, 36 §. Har annan

¹³⁴ Taksøe-Jensen, Finn: *Lærebog i Arveret*, 2:a upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2000. s. 31.

¹³⁵ ”Repræsenteret ved værge eller skifteværge”. Jfr DSL 15 §.

¹³⁶ En form av arvsskatt.

förvaltningsform ej valts inom rimlig tid skall bobestyrer förordnas. Justitieministern utser i varje domsaga ett lämpligt antal advokater till bobestyrer, 11 §. Har den avlidne i testamente utsett en särskild bobestyrer skall denne förordnas om han uppfyller kraven för att verka som bobestyrer och inte anses vara olämplig, 38 §.

Efter att dödsboet avträtts till förvaltning av bobestyrer skall ett proklamaförfarande inledas, 83 §. Proklama sker även då dödsboet avvecklas genom privat skifte. Institutet motsvarar kallelse på okända borgenärer i Sverige. Borgenärer skall inkomma med krav mot dödsboet inom åtta veckor från kallelsen. Efter tidsfristens utgång skall bobestyrern upprätta en öppningsstatus innehållande en förteckning över dödsboets tillgångar och skulder på dödsdagen samt boets förväntade intäkter och utgifter, 52 § 1 st. Handlingen skall tillställas arvingarna, skifteretten och skattemyndigheten, 2 st. Kan dödsboet antas vara insolvent skall anmälan härom göras till skifteretten, 3 st. Förvaltning av insolventa dödsbon regleras särskilt, 69-73 §§.

Bobestyrern företräder dödsboet gentemot tredje man och i rättegång, 49 §. Avyttring av dödsboets tillgångar skall ske på lämpligt sätt, 58 §. Bobestyrern äger rätt att fatta beslut i alla frågor rörande dödsboet. I viktigare frågor skall arvingarna dock ges tillfälle att yttra sig, 53 § 1 st. Vid oenigheter dödsbodelägarna emellan skall frågan behandlas på ett bomøde dit samtliga arvingar skall kallas, 2 st. Kan enighet ej uppnås sker omröstning bland de närvarande arvingarna. Arvingens röst motsvarar dennes andel i boet. Råder tvivel kring andelens storlek äger bobestyrern rätt att fatta beslut härom. Om omröstningen blir oavgjord har bobestyrern utslagsröst. Arvingarnas beslut kan åsidosättas av bobestyrern om det strider mot någons rätt eller i övrigt är olämpligt, 3 st. Kommer ingen till bomødet äger bobestyrern rätt att själv fatta beslut. Arvingarna skall erhålla information om de beslut som fattats under mötet.¹³⁷

När bobestyrern avslutat avvecklingen av dödsboet skall en boopgørelse upprättas. I boopgørelsen redogörs för boutredningen och fördelningen mellan arvingar och legatarier. Uppgift om bo- och tillægsboafgiftens storlek skall även lämnas, 66 § 1 st. Till skiftesdag skall väljas en dag inom två år från dödsdagen. Kan skifte ej ske inom denna tid skall bobestyrern meddela skifteretten detta och redovisa skälen härför, 2 st. Boopgørelsen skall presenteras vid ett avslutande bomøde dit samtliga arvingar kallas, 68 § 1 st. Klander av boopgørelsen kan ske inom fyra veckor från mötet, 2 st. Klandras boopgørelsen inte inom denna tid vinner den laga kraft och skall tillställas skifteretten och skattemyndigheten, 3 st.

Skifteretten utövar tillsyn över bobestyrerns förvaltning. Om förordnandet missköts kan skifteretten entlediga bobestyrern, 41 §. Skifteretten avgör tvister som uppkommer under boutredningen och rör sådant som rätt till arv,

¹³⁷ Werlauff, Erik: *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008*, 7:e upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2007. s. 108.

rätt att tillskiftas viss egendom, krav mot dödsboet, bobestyrer eller mellan arvingarna samt återbäringsskyldighet till dödsboet, 89 §.

6 Reformförslag

6.1 Dödsboförvaltare¹³⁸

I augusti 1998 överlämnade Ärvdabalksutredningen betänkandet SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*. Av relevans för förevarande arbete är framför allt det avsnitt av betänkandet som behandlar vissa frågor rörande boutredning, bodelning och arvskifte och de reformförslag som följer. I betänkandet gjorde Ärvdabalksutredningen en översyn av boutredningsarbetet i Sverige med syfte att finna sätt att effektivisera förfarandet. Fokus låg på dödsbon där tvister förekom dödsbodelägarna emellan.

En undersökning genomfördes bland personer och organisationer verksamma inom området för att klarlägga eventuella brister och förbättringsmöjligheter. Det framkom att avvecklingen av dödsbon där tvister förekommer ofta tog mycket lång tid och att det kunde dröja flera år innan dödsboet avvecklats slutgiltigt. Ett exempel på anledningar till tidsutdräkten som framfördes var att det tar lång tid att försöka få dödsbodelägare att komma överens. Möjligheten att i lag införa en tidsbegränsning för boutredningsmannens arbete diskuterades. Undersökningen visade vidare att utomstående personer med tillräckliga kvalifikationer i allmänhet förordnades till boutredningsmän. Det förekom emellertid även exempel då mindre lämpliga boutredningsmän förordnats, vilket föranledde rättsförluster för dödsbodelägare och bidra till att boutredningen drog ut på tiden.

Önskemål om utökad behörighet för boutredningsman och skiftesman framfördes. Många av de tillfrågade i undersökningen menade att en utvidgad befogenhet, exempelvis innefattande befogenhet att sälja dödsboets fasta egendom utan krav på samtycke från dödsbodelägare eller rättens tillstånd, skulle leda till en effektivare och billigare förvaltning. Förtydliganden av vissa regler om boutredningsmannens behörighet efterlystes. Slutligen framkom att skiftesmannainstitutet användes i mycket begränsad omfattning i praxis och dess behov ifrågasattes. I praktiken var de flesta dödsbon sällan helt klara att skifta vid tiden för förordnande av skiftesman och det förekom att boutredningsman fick förordnas i efterhand då skiftesmannen saknar behörighet att vidta förvaltningsåtgärder.

Ärvdabalksutredningen konstaterade att dödsboförvaltningen även fortsättningsvis i första hand borde åligga dödsbodelägarna. Inblandning av utomstående eller offentlig myndighet skulle endast ske i undantagsfall. Testamentsexekutor skulle alltså ha försteg till att bli förordnad som boutredningsman. Trots att det i praktiken sällan är annan än

¹³⁸ Uppgifterna i avsnittet nedan är hämtade från SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*, s. 261-277.

dödsbodelägare som ansöker om förordnande av boutredningsman skulle kretsen av intressenter som äger rätt att ansöka om ett dylikt förordnande förbli densamma. Eftersom den vanligaste orsaken till ansökan om förordnande av boutredningsman var oenigheter dödsbodelägarna emellan ifrågasattes dödsbodelägarnas möjlighet att påverka valet av boutredningsman och möjligheten att förordna dödsbodelägare till boutredningsman. Genom att alltid utse en utomstående, opartisk person skulle en mer professionell förvaltning åstadkommas. Detta skulle även leda till ökad trygghet för andra intressenter i dödsboet än dödsbodelägare.

De reformförslag som presenterades i betänkandet var följande. Boutredningsmannainstitutet skulle slås ihop med skiftesman till ett nytt institut benämnt dödsboförvaltare. Dödsboförvaltarens behörighet skulle vara mer vidsträckt än boutredningsmannen och skiftesmannens enligt nuvarande ordning. Reglerna om lottläggning i ÄB 23 kap. 3 § skulle avskaffas och dödsboförvaltare skulle, i likhet med bobestyrer i Danmark, ges möjlighet att agera på det sätt som han fann lämpligast för det fall att dödsbodelägare ej kunde komma överens. Dödsboförvaltare skulle exempelvis kunna fatta beslut om fördelning av egendom via inbördes auktion eller försäljning på offentlig auktion. En utökad behörighet att fatta beslut för dödsboförvaltare skulle minska behovet av domstols inblandning. Även särregleringen av fast egendom och tomträtt skulle slopas med hänsyn till att dylik egendom ej längre har samma betydelse för släkten som tidigare. I dagens samhälle återfinns bland dödsboets tillgångar ofta lös egendom såsom bostadsrätter och värdepapper av minst lika stort värde som dödsboets fasta egendom, och sådan egendom omfattas inte av någon begränsning.

Vad gäller dödsboförvaltarens kvalifikationer framfördes att ett advokatmonopol likt det danska vore främmande i det svenska samhället. Samtidigt ansågs ett behov av skärpta kvalifikationskrav föreligga och vikten av att utse en kompetent utomstående person framhävdes. Dödsbodelägare skulle endast kunna utses till dödsboförvaltare i undantagsfall och testamentsexekutor skulle utses om denne ansågs vara lämplig. Ett krav på att dödsboförvaltare skulle slutföra sitt uppdrag inom ett år uppställdes. Om uppdraget inte kunde slutföras inom denna tidsram skulle dödsboförvaltare med erforderlig motivering begära anstånd hos rätten. Den risk för ökade förvaltningskostnader som förslaget kunde innebära ansågs kunna leda till en större benägenhet för dödsbodelägare att komma överens på ett tidigt stadium. På samma sätt ansågs möjligheten för dödsboförvaltare att försälja fast egendom kunna fungera som en påtryckning för delägare att komma överens. Förevarande betänkande har ännu, snart tolv år efter dess färdigställande, varken föranlett lagstiftning eller proposition i frågan.

6.2 Bouppteckningens vara eller icke vara m.m

Bouppteckningsinstitutet har varit föremål för en lång rad reformer under det senaste århundradet. 2004 års avskaffande av arvs- och gåvoskatten innebar den kanske mest radikala förändringen. I yttrandet som lagrådet lämnade med anledning av prop. 2004/05:25 *Slopad arvsskatt och gåvoskatt*, ifrågasattes huruvida det överhuvudtaget förelåg ett fortsatt behov av bouppteckningar efter arvsskattens avskaffande. Lagrådet menade att det åtminstone kunde bli aktuellt att slopa skyldigheten att värdera den avlidnes tillgångar och skulder i bouppteckningen.¹³⁹

I utlåtandet ifrågasattes vidare det faktum att avskaffandet av arvsskatten inte åtföljdes av några större ändringar av reglerna om bouppteckningar. Lagrådet ansåg att AGL:s upphävande framför allt ledde till oklarheter kring hur värderingen av tillgångar och skulder skulle göras i bouppteckningen men menade att Skatteverket lämpligen skulle lämna närmare vägledning i frågan i väntan på ytterligare utredning.¹⁴⁰

Göran Lind kritiserar Lagrådets yttrande i kommentaren till Ärvdabalken och anför en rad skäl för bouppteckningsinstitutets fortbestånd. Den registrerade bouppteckningens karaktär av offentlig handling underlättar för den avlidnes borgenärer att skaffa sig insyn i den avlidnes ekonomiska förhållanden och bevaka sina fordringar. Vidare bidrar bouppteckningsskyldigheten och de formkrav som skall iakttas vid förrättandet av bouppteckningen även till ökad rättssäkerhet för dödsbodelägarna. Bouppteckningen fungerar som fångeshandling i dödsbon med endast en dödsbodelägare och ligger till grund för bodelning och arvskifte i dödsbon med flera delägare. Gemensamt för alla typer av dödsbon är att bouppteckningen utgör legitimationshandling för dödsbodelägarna i förhållande till tredje man. För det fall att den avlidne efterlämnar en efterlevande make som ärver kvarlåtenskapen med fri förfoganderätt blir bouppteckningen underlag för fastställande av efterarvets storlek vid den efterlevande makens bortgång.¹⁴¹

Skatteverket har 2008 avlämnat en promemoria vari behovet av bouppteckningar diskuteras.¹⁴² Skatteverket finner liksom Göran Lind att bouppteckningar alltjämt bör upprättas och registreras. Myndigheten anför i huvudsak samma skäl härför som Göran Lind. Vidare förordar Skatteverket vissa reformer av bouppteckningsinstitutet. De viktigaste reformförslagen är följande.

¹³⁹ Prop. 2004/05:25 *Slopad arvsskatt och gåvoskatt*. s. 46.

¹⁴⁰ Ibid. s. 46.

¹⁴¹ Walin, Gösta; Lind, Göran: *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009. s. 159f.

¹⁴² Skatteverket, Promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister*.

Skatteverket efterlyser en kodifiering av den praxis som utvecklats vad gäller värdering av tillgångar och skulder i bouppteckningen. Ett klargörande i ÄB 20 kap. att marknadsvärdet på dödsdagen skall användas föreslås. Vidare förordar Skatteverket att det tydliggörs i lag att det är förrättningsmännens uppgift att ansvara för värderingen i bouppteckningen.¹⁴³

Myndigheten anser att skyldigheten att anteckna efterlevande makens tillgångar och skulder i ÄB 20 kap. 4 § bör utvidgas till att även omfatta efterlevande sambor om efterlevande sambon ärver den avlidne med fri förfoganderätt. En dylik bestämmelse skulle underlätta fastställandet av efterarvets storlek vid den efterlevande sambons bortgång. Det förekommer att också andra än efterlevande make eller sambo ärver egendom med fri förfoganderätt, exempelvis vid inbördes testamenten mellan syskon. Även i dessa fall menar Skatteverket att arvingens tillgångar och skulder bör antecknas i bouppteckningen. Detta skall dock vara frivilligt.¹⁴⁴ På motsvarande sätt förordar myndigheten en skyldighet att anteckna om den avlidne innehar egendom som ärvt med fri förfoganderätt.¹⁴⁵

Enligt gällande rätt har laglottsberättigad arvinge rätt att begära att uppgifter om tidigare gåvor och förskott på arv antecknas i bouppteckningen. Då det ofta kan vara svårt för bröstarvinge att skaffa sig tillräcklig insyn i boet för att påkalla en sådan anteckning förordar Skatteverket en skyldighet att anteckna dylika transaktioner i bouppteckningen. Kännedom om förekomsten av förskott på arv och tidigare gåvor är exempelvis en förutsättning för att arvingar skall kunna utnyttja det förstärkta laglottsskyddet i ÄB 7 kap. 4 §. Talan enligt förevarande paragraf skall väckas inom ett år från att bouppteckningen förrättats.¹⁴⁶

Vad gäller formkraven för bouppteckningen föreslår Skatteverket att kravet på två förrättningsmän inskränks till en närvarande förrättningsman. Enligt praxis behöver endast en förrättningsman vara närvarande vid förrättningen. Möjligheten för bouppgivare att närvara vid förrättningen via telefon som utvecklats i praxis bör dock avskaffas av rättssäkerhetsskäl.¹⁴⁷ I promemorian föreslås vidare att samtliga närvarande vid bouppteckningsförrättningen skriftligen skall intyga sin närvaro.¹⁴⁸

Slutligen förordar Skatteverket en utökad befogenhet för särskilt förordnade bouppteckningsförrättare enligt ÄB 20 kap. 9 §. Enligt gällande rätt saknar en särskilt förordnad bouppteckningsförrättare befogenhet att själv kräva in uppgifter om dödsboets ekonomi och möjligheten för denne att genomföra sitt uppdrag är beroende av dödsbodelägarnas medverkan.¹⁴⁹

¹⁴³ Skatteverket, Promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister*. s. 88f.

¹⁴⁴ Ibid. s. 76f.

¹⁴⁵ Ibid. s. 78.

¹⁴⁶ Ibid. s. 82.

¹⁴⁷ Ibid. s. 81.

¹⁴⁸ Ibid. s. 85.

¹⁴⁹ Ibid. s. 84.

I Skatteverkets promemoria föreslås även ett införande av ett officiellt testamentsregister i Sverige i likhet med exempelvis Danmark. Avsaknaden av en möjlighet att låta registrera testamenten leder till att testamenten försvinner i hög utsträckning, dels till följd av slarv från testators sida såsom bristfällig förvaring, dels för att testamentet kommer i orätta händer och förstörs, exempelvis av någon som missgynnas av testamentet. Eftersom reglerna kring upprättande av testamente är mycket strikta medan återkallelse av testamente kan ske formlöst leder ett originaltestamentas försvinnande i allmänhet till att det anses vara återkallat av testator¹⁵⁰. Regeln om förverkande av rätt till arv i ÄB 15 kap. 2 § för den som förstört eller undanhållit testamente torde inte utgöra en tillräcklig garanti för att så ej sker. Frågan om hur ett eventuellt svenskt testamentsregister lämpligen bör utformas och huruvida registret skall vara frivilligt eller obligatoriskt lämnas därhän i detta arbete. Värt att notera i sammanhanget är dock att det inte är endast Skatteverket som uppmärksammat problematiken. Flertalet motioner har lämnats i frågan.¹⁵¹

Skatteverkets promemoria har ännu, två år efter överlämnandet, ej föranlett någon reform. Enligt uppgift från Justitiedepartementet är den dock föremål för beredning inom Regeringskansliet. Vad gäller testamentsregister har höstens motioner avslagits med hänsyn till pågående utredningsarbete.¹⁵²

¹⁵⁰ Ibid s. 70f.

¹⁵¹ Se exempelvis Motion 2005/06:L221 *Registrering av testamenten*, Motion 2005/06:L245 *Erbjudande om testamentsregister*, Motion 2005/06:L256 *Ett frivilligt testamentsregister*, Motion 2005/06:L388 *Testamentsregister*, Motion 2009/10:C258 *Registrering av testamenten*, Motion 2009/10:C372 *Ett nationellt register för testamenten*.

¹⁵² Civilutskottets betänkande 2009/10:CU8 *Familjerättsliga frågor*. s. 6.

7 Analys

7.1 Förvaltningsformerna

Än idag kan man dra tydliga paralleller från romarrätten och äldre germansk rätt till dagens regler om avveckling av dödsbon i Europa. Utvecklingen av lagstiftningen på området har genomgående varit en långsam process utan omvälvande reformer. Framför allt två intressen synes ha haft avgörande betydelse för reglernas utformning, dels intresset av att skydda den avlidnes borgenärer, dels intresset av att underlätta för dödsbodelägarna. Den potentiella intressekonflikten mellan borgenärer och dödsbodelägare har överlag fått mer uppmärksamhet från lagstiftarens sida än de konflikter som kan uppstå dödsbodelägare emellan. Först vid det förra seklets början vände lagstiftaren i Sverige på allvar sin uppmärksamhet mot relationen mellan dödsbodelägarna, vilket utmynnade i införandet av lag (1933:314) om boutredning och arvskifte. Den viktigaste nyheten i BL var boutredningsmannainstitutet, den subsidiära förvaltningsformen som finns kvar än idag och fungerar som ett alternativ till dödsbodelägarnas privata förvaltning. Grundtanken är emellertid alltså att avvecklingen av dödsbon primärt skall vara dödsbodelägarnas privata angelägenhet.

En förutsättning för att den privata förvaltningsformen skall fungera tillfredsställande är att alla dödsbodelägare har möjlighet att delta i förvaltningen på lika villkor. Detta är problematiskt i en ordning som den svenska där det överlämnats åt dödsbodelägarna själva att agera med anledning av ett dödsfall. Familjebildningsmönstren i Sverige liksom i övriga Europa har förändrats dramatiskt under det senaste århundradet. Makar skiljer sig i en utsträckning som var otänkbar för hundra år sedan. Många gifter om sig eller inleder samboförhållanden. I familjebilden finns särkullbarn och styvföräldrar. Relationerna mellan familjemedlemmarna är långt ifrån goda i alla familjer. Att plötsligt bli delägare i samma dödsbo och försöka komma överens om en lång rad åtgärder kan tära på relationerna ännu mer. Misstänksamheten mellan särkullbarn och efterlevande make kan vara stor, samtidigt som särkullbarnens insyn i dödsboet ofta är begränsad. Någon skyldighet för statlig myndighet att informera nära anhöriga om ett dödsfall föreligger ej. Det förekommer att särkullbarn får kännedom om sin förälders bortgång först genom att de erhåller kallelse till bouppteckningsförrättning. När det gäller avlägsnare släktingar såsom syskonbarn och syskonbarnbarn till den avlidne kan det vara ännu svårare för alla arvingar att skaffa sig kännedom om sin status som dödsbodelägare.

I Danmark inleds avvecklingen av ett dödsbo å andra sidan på initiativ av skifteretten. Domstolen erhåller upplysningar om dödsfall från begravningsmyndigheten eller annan myndighet och vidtar därefter ex officio en rad åtgärder. Till att börja med inhämtas uppgifter om legala arvingar från den danska motsvarigheten till folkbokföringen och eventuella testamenten rekvideras för att domstolen skall kunna utröna vem som är

universell testamentstagare. Därefter kallas arvingarna till ett möte i skifteretten för att nå en överenskommelse om dödsboets fortsatta förvaltning. Skifteretten har en lagstadgad skyldighet att vägleda arvingar och andra intressenter i dödsboet och informera dem om deras rättigheter.

Universella testamentstagare har i Sverige historiskt sett haft en sämre ställning än legala arvingar när det gäller möjlighet att delta i förvaltningen av ett dödsbo. Genom BL:s införande jämfördes de emellertid med legala arvingar i denna hänsyn, oavsett om testamentet hunnit vinna laga kraft eller inte. Avsaknaden av ett testamentsregister i Sverige föranleder emellertid att universella testamentstagares rätt alltför riskerar att åsidosättas. Som Skatteverkets promemoria utvisar är det vanligt förekommande att testamenten försvinner. En anledning kan vara slarv från testators sida, att testamentet helt enkelt förvarats på en plats där det inte återfinns vid dödsfallet. Desto allvarigare är de situationer då någon som missgynnas av testamentet förstör eller undanhåller detsamma. Detta kan ske redan innan dödsfallet, exempelvis genom att en släkting som vårdar testator i livets slutskede och finner ett testamente till förmån för någon annan och väljer att förstöra handlingen.

Möjligheten att överlåta avvecklingen av dödsbon eller del av denna till en offentlig myndighet har förkastats i Sverige, först i förarbetena till BL och senast i SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*. Man kan ana en motvilja från statens sida att blanda sig i dödsboförvaltningen. Detta har som framhålls i förarbetena till BL sin grund i traditionen på området, men kanske framför allt i ekonomiska hänsyn. Mer kontroll från statens sida skulle kräva större ekonomiska resurser. I dagens samhälle skulle en utökning av statens inblandning i dödsboförvaltningen antagligen te sig ännu mer främmande än på 1930-talet, oaktat kostnadshänsyn.

Att införa ett testamentsregister också i Sverige skulle emellertid ej vara en alltför omvälvande reform. Äktenskapsförord registreras som bekant redan hos landets tingsrätter. Införandet av ett testamentsregister behöver ej föranleda förändringar av testamentsrätten i övrigt och kostnaden härför skulle vara försumbar i förhållande till den ökning av rättsäkerheten som ett testamentsregister skulle innebära för universella testamentstagare. Även för testator skulle ett nationellt testamentsregister innebära ökad trygghet.

En annan förutsättning för att den privata förvaltningsformen skall fungera ändamålsenligt är att den subsidiära förvaltningsformen som erbjuds är tillfredsställande. Dödsboets avträdande till förvaltning av boutredningsman är en smidig och flexibel lösning exempelvis vid tvister dödsbodelägare emellan. Boutredningsmannainstitutet är inte unikt för Sverige; exempelvis i Danmark har utvecklingen gått mot en mer begränsad inblandning i avvecklingen av dödsbon från statens sida och en utvidgad behörighet för bobestyrer. Lagstiftaren får emellertid ej lockas att tro att boutredningsmannainstitutet är tidlöst och ej behöver förändras och moderniseras i takt med att tiden går. Förvaltningsformen har ej varit

föremål för genomgripande reform sedan dess införande på 1930-talet och en rad brister redovisas i SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring*.

Undersökningen som presenterades i betänkandet visade att det förekom att olämpliga boutredningsmän förordnades vilket ledde till rättsförluster för dödsbodelägare och andra intressenter i dödsboet samt att boutredningen drog ut på tiden. Önskemål om en tidsbegränsning av förordnandet samt en utökning av kvalifikationskraven för boutredningsmän framfördes. Att införa ett advokatmonopol likt det danska ansågs vara främmande för svensk rätt men vikten av att utse en kompetent person framhävdes. Något konkret förslag på hur kvalifikationerna skulle kunna höjas lämnades emellertid ej. Inte ens möjligheten för dödsbodelägare att förordnas till boutredningsman förkastades, även om det konstaterades att det borde kunna ske endast i undantagsfall. Att införa ett krav på auktorisation likt det i Danmark utan att det därmed behöver vara uteslutande advokater som auktoriseras torde vara en möjlig lösning.

Tillsammans med önskemålet om utökade kvalifikationskrav för boutredningsmän lämnades förslag om en utvidgning av boutredningsmannens behörighet. Vidare skulle skiftesmannainstitutet av praktiska skäl slås ihop med boutredningsmannainstitutet till det nya institutet dödsboförvaltare. De begränsningar som finns i boutredningsmannens handlingsutrymme såsom kravet på skriftligt samtycke från dödsbodelägarna att sälja fastighet och tomträtt ansågs vara otidsenliga. Ärvdabalksutredningen menade att en möjlighet för dödsboförvaltare att, liksom bobestyrer i Danmark, agera på det sätt som denne fann lämpligast för det fall att dödsbodelägarna ej kunde komma överens skulle vara mer ändamålsenligt. Trots att flera konkreta reformförslag som skulle kunna leda till avsevärda förbättringar på området lämnades i betänkandet har reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte ännu inte blivit föremål för reform.

7.2 Bouppteckningens betydelse

Det är svårt att föreställa sig en ordning helt utan inblandning från statens sida i avvecklingen av dödsbon. Mot bakgrund av detta ter sig Lagrådets ifrågasättande av behovet av bouppteckningar i yttrandet angående prop. 2004/05:25 *Slopad arvsskatt och gåvoskatt* högst anmärkningsvärt. Ett avskaffande av bouppteckningsinstitutet skulle innebära att den statliga inblandningen i avvecklingen av dödsbon koncentreras till rättens förordnande av boutredningsmän samt prövning av tvister i domstol. För det flesta dödsbon skulle någon statlig inblandning överhuvudtaget inte förekomma.

Även om det i Sverige saknas en motsvarighet till den danska skifteretten utförs många av skifterettens funktioner i praktiken av Skatteverket i

samband med registreringen av bouppteckningar. Själva bouppteckningen kan liknas vid den förteckning över dödsboets tillgångar och skulder som måste lämnas till skifteretten i Danmark. Skatteverkets granskning av dödsbodelägarkretsen begränsas visserligen i viss mån av ofullkomligheter i folkbokföringssystemet och avsaknaden av ett testamentsregister men innebär ändå en ökad trygghet för intressenterna i dödsboet. Genom att kontrollera att samtliga dödsbodelägare kallats till förrättningen bidrar myndigheten till att alla dödsbodelägare ges möjlighet att skaffa sig insyn i dödsboets ekonomi. Granskningen innefattar också en kontroll av att minderåriga representerats av behörig företrädare och att god man utsetts för den som av någon anledning inte kan bevaka sin rätt i dödsboet.

Den registrerade bouppteckningens karaktär av offentlig handling utgör ett viktigt underlag för den avlidnes borgenärer. Bouppteckningen fungerar som legitimationshandling för dödsbodelägarna och är en förutsättning för att lagfart skall kunna beviljas för dödsboets fastigheter. Efterlämnar den avlidne en efterlevande make som ärver med fri förfoganderätt blir bouppteckningen ett viktigt underlag vid beräkning av efterarvets storlek vid den efterlevande makens bortgång.

Ovannämnda funktioner är samtliga av civilrättslig art. Lagrådet synes i sitt utlåtande endast ha fäst avseende vid skatterättsliga hänsyn. För det fall att bouppteckningens syfte enbart vore att utgöra ett underlag för beräkning av arvsskatt skulle dess avskaffande vara en logisk följd av sloandet av arvsskatten. Så har emellertid aldrig varit fallet; bouppteckningsinstitutet infördes som bekant långt innan arvsskatten. Inom civilrätten är bouppteckningens betydelse är svår att överskatta.

I mitt arbetsliv har jag många gånger mött privatpersoner som ifrågasätter behovet av bouppteckningar för deras del. Det kanske rör sig om ett dödsbo där det endast finns en efterlevande make och gemensamma barn eller ett dödsbo med en ensam bröstarvinge. ”Det är ju så enkelt.” Samtidigt skulle det vara oerhört svårt att i lag uppställa objektiva grunder för undantag från bouppteckningsplikten, annat än såsom skett genom införandet av alternativet dödsboanmälan för dödsbon med begränsade tillgångar. Avsaknad av särskild garanti för barn kan inte att konflikter ej kan uppstå. I dödsboet med den ensamme bröstarvingen kan det finnas testamente till förmån för någon annan.

En annan vanlig synpunkt från privatpersoner är att om bouppteckningen ändå måste göras så är det märkligt att det finns så få lagregler kring värderingen av tillgångar och skulder i bouppteckningen. ”Som om det inte spelar någon roll egentligen.” Denna synpunkt är desto svårare att bemöta. Arvsskattens slopande fick omedelbara konsekvenser för värderingen av tillgångar och skulder i bouppteckningen. Några närmare bestämmelser kring värderingen återfinns inte i ÄB 20 kap. I praktiken hade reglerna i AGL under lång tid kompletterat ärvdabalkens regler. Upphävandet av AGL åtföljdes inte av några ändringar i ÄB vilket föranledde att rättsläget blev oklart. Lagrådet hänvisade i sitt yttrande till pågående lagstiftningsarbete

och menade att Skatteverket i väntan på nya regler skulle få uppgiften att lämna vägledning i frågan.

Trots att drygt fem år gått sedan arvsskattens avskaffande har någon reform ej genomförts och Skatteverket lämnar alltjämt, mer eller mindre motvilligt, vägledning i frågan. Att en myndighet, som sedan arvsskattens avskaffande inte har något eget intresse i värderingen, ändå har att ta ställning i frågan är anmärkningsvärt, inte minst med hänsyn till rättssäkerheten. Skatteverket menar att dödsboets tillgångar skall tas upp till marknadsvärdet på dödsdagen. Fast egendom, tomträtt och byggnad på annans mark kan dock tas upp till taxeringsvärdet. Myndigheten anser att huvudansvaret för värderingens riktighet åvilar förrättningsmännen och kräver endast rättelse av felaktigheter som anses vara uppenbara.

Lagrådet menade i 2004 års yttrande att det så småningom skulle kunna bli aktuellt att helt slopa skyldigheten att värdera den avlidnes tillgångar och skulder i bouppteckningen. Bouppteckningar utan värdering skulle innebära många problem, exempelvis för beräkning av storleken av efterarv och eventuell förkovran. Jag anser liksom Skatteverket i 2008 års promemoria att det istället är önskvärt att införa tydligare lagregler vad gäller värdering av tillgångar och skulder. Framför allt en bestämmelse om att marknadsvärdet skall tillämpas vore lämplig, liksom ett förtydligande att det är förrättningsmännen som ansvarar för värderingens riktighet.

Fastighet, tomträtt och byggnad på annans mark kan alltjämt tas upp till taxeringsvärdet i bouppteckningen. Tidigare motsvarade taxeringsvärdet marknadsvärdet men numera är målsättningen att det skall motsvara 75 % av marknadsvärdet. Med hänsyn till att fastigheter och byggnaders skick kan variera mycket finns det ingen möjlighet att med utgångspunkt i taxeringsvärdet dra några säkra slutsatser om fastighetens marknadsvärde. Har många år förflutit från bouppteckningens upprättande, exempelvis vid en efterlevande makes bortgång, kan det vara ännu svårare att utröna fastighetens riktiga värde. Att konsekvent tillämpa marknadsvärden i bouppteckningen skulle underlätta en framtida beräkning av efterarv och även innebära mindre osäkerhet för den avlidnes borgenärer.

Som framgått ovan har värderingen av tillgångar och skulder i bouppteckningen stor betydelse vid realiseringen av efterarv. När en efterlevande make ärver hela den avlidnes kvarlåtenskap med fri förfoganderätt sker ingen bodelning mellan makarna. Det kan gå många år innan också den efterlevande maken går bort och det blir aktuellt att fördela arvet mellan arvingar på respektive sida. Har makarna endast haft giftorättsgods blir beräkningen av efterarvets storlek i allmänhet enkel; det räcker att konstatera att hälften av dödsboets egendom skall tillfalla den först avlidne makens arvingar. Har någon av makarna haft enskild egendom eller har den efterlevande maken begärt att få behålla sin egendom enligt ÄktB 12:2 kompliceras situationen något. Gifter den efterlevande maken om sig kan det bli ännu mer komplicerat. Är värdena i den först avlidne makens bouppteckning dessutom osäkra kan det bli nästintill omöjligt att med

säkerhet säga hur stor andel av egendomen som den efterlevande maken innehaft med fri förfoganderätt. En möjlighet att komma tillrätta med detta problem vore att införa möjligheten att göra en andelsbestämning redan i bouppteckningen, eller att åtminstone lagreglera möjligheten för den efterlevande maken och efterarvingarna att i avtal reglera hur stor del som den efterlevande maken skall anses ha ärvt med fri förfoganderätt.

Ett problem som Skatteverket uppmärksammat i sin promemoria är att det inte finns någon skyldighet att anteckna efterlevande sambons egendom i bouppteckningen när sambon ärver egendom med fri förfoganderätt till följd av förordnande i testamente. Med tanke på att dylika testamenten blir allt vanligare synes det vara lämpligt att utvidga skyldigheten att anteckna efterlevande makens egendom till att omfatta också efterlevande sambo, för det fall att sambon ärver egendom med fri förfoganderätt. En osäkerhet kring efterarvets storlek kan vara negativ både för den som ärvt egendom med fri förfoganderätt och för efterarvingarna. I ett land som Sverige där sekundosuccession är mycket vanligt är det av yttersta vikt att beräkningen av efterarv underlättas.

7.3 Framtiden

Det förefaller föga troligt att reglerna om avveckling av dödsbon kommer att bli föremål för några omvälvande reformer inom en snar framtid. Utvecklingen på området är som framkommit i förevarande arbete mycket långsam. 1998 års betänkande har ej föranlett reform trots att tolv år gått sedan dess överlämnande. Skatteverkets promemoria är å andra sidan föremål för beredning. Min förhoppning är att myndighetens förslag föranleder reform eller att de frågor som behandlas i promemorian åtminstone blir föremål för närmare utredning. Överhuvudtaget efterlyser jag en problematisering och kontinuerlig uppföljning av lagstiftningen också på detta område. Man får inte förledas att tro att reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte är en av naturen given ordning och att reformer är obehövliga.

Motviljan från lagstiftarens sida att blanda sig i avvecklingen av dödsbon har sin grund i starka traditioner på området. Lagstiftningen måste vara flexibel för att kunna anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet, oavsett om det gäller ett dödsbo med en efterlevande make som ärver eller ett dödsbo med dussintals dödsbodelägare. Samtidigt får staten inte försumma möjligheter att genom relativt små lagändringar förebygga framtida arvstvister. Med tiden kommer med största sannolikhet förändringar av arvsordningens regler att leda till förändringar också av reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte. Den stora basbeloppsregeln kanske utökas medan laglotten avskaffas, vilket bidrar till att risken för konflikter mellan efterlevande make och särkullbarn minskar. Att lagstifta bort alla potentiella tvister är dock omöjligt. Det ligger tyvärr mycket sanning i ordspråket *När Gud kommer med döden, kommer djävulen med*

arvingarna. Det är emellertid viktigt att reglerna om dödsboförvaltning och arvskifte inte blir en grogrund för ytterligare konflikter utan istället så långt som möjligt bidrar till att avvecklingen av dödsbon kan ske snabbt och effektivt och att konflikter förebyggs.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1975/76:50 om ändring i ärvdabalken m.m.

Prop. 1980/81:48 om dödsbodelägares ansvar för den dödes skulder m.m.

Prop. 2004/05:25 Slopad arvsskatt och gåvoskatt.

Statens offentliga utredningar

SOU 1932:16 *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m.*

SOU 1954:6 *Ärvdabalk: förslag av Ärvdabalkssakkunniga.*

SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring.*

Övrigt

Civilutskottets betänkande 2009/10:CU8 *Familjerättsliga frågor.*

Motion 2005/06:L221	<i>Registrering av testamenten.</i>
Motion 2005/06:L245	<i>Erbjudande om testamentsregister.</i>
Motion 2005/06:L256	<i>Ett frivilligt testamentsregister.</i>
Motion 2005/06:L388	<i>Testamentsregister.</i>
Motion 2009/10:C258	<i>Registrering av testamenten.</i>
Motion 2009/10:C372	<i>Ett nationellt register för testamenten.</i>

Skatteverket	<i>Promemoria 2008-05-19. Bouppteckningar och testamentsregister.</i>
--------------	---

Litteratur

Beckman, Sigrid	<i>Arv Testamente Boutredning, 4:e upplagan, P.A. Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1971.</i>
-----------------	---

- Brattström, Margareta;
Singer, Anna *Rätt arv*, 2:a upplagan, Iustus Förlag, Uppsala 2007.
- Carlén-Wendels, Thomas *Bodelning och arvskifte*, 9:e upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1994.
- Lødrup, Peter *Arverett*, 4:e upplagan, P. Lødrup, Oslo, 1999.
- Malmström, Åke;
Saldeen, Åke *Successionsrätt - Arv, boutredning och arvskifte*, 8:e upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 1991.
- Taksøe-Jensen, Finn *Lærebog i Arveret*, 2:a upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2000.
- Taksøe-Jensen, Finn *Skifte af dødsboer*, 1:a upplagan, GadJura, Köpenhamn, 1998.
- Walin, Gösta *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, sambolagen, försäkringsavtalslagen m.m.*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001.
- Walin, Gösta;
Lind, Göran *Kommentarer till Ärvdabalken, del II, 18-25 kap. – Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.*, 5:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009.
- Werlauff, Erik *Arv og skifte – med nye arveregler fra 2008*, 7:e upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Danmark, 2007.

Rättsfallsförteckning

NJA 1973 s. 66

NJA 2009 s. 143